

VILNIAUS UNIVERSITETAS
ISTORIJOS FAKULTETAS
ISTORIJOS TEORIJOS IR KULTŪROS ISTORIJOS KATEDRA

Indrė Rutkauskaitė

AMATŲ ĮPAVELDINIMAS VILNIUJE

MAGISTRINIS DARBAS

**Darbo vadovė:
Dr. Doc. I. Vaišvilaitė**

Vilnius
2006

Turinys

Įvadas / 3

Trumpa Vilniaus amatų apžvalga / 7

Amatai Vilniaus mieste lenkų okupacijos metais / 11

Amatai Vilniaus mieste sovietmečiu / 19

Amatai nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu / 27

Amatų įpaveldinimas Vilniuje / 34

Išvados / 39

Priedai / 41

Įvadas

Magistrinio darbo temos pasirinkimą lėmė Vilniuje vykdoma *Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių programa*. Susipažinus su programos pagrindinėmis gairėmis, iškilo klausimas, o kas yra Vilniaus amatų paveldas? Ši tema, mano nuomone, yra aktuali, siekiant šiandieniniame Vilniuje paveldinti amatus, kaip Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės (toliau LDK) miestietiškos kultūros išraišką. Vilnius buvo didžiausias ir įtakingiausias miestas LDK ir šiandien jis išlieka didžiausiu, įtakingiausiu, labiausiai turistų lankomu Lietuvos miestu. Amatų įpaveldinimas Vilniuje yra aktualus vystant kultūrinį turizmą, pristatant Vilnių, kaip senas Europos tradicijas turintį miestą.

Magistriniame darbe trumpai apžvelgsiu amatų raidą Vilniuje iki XIX amžiaus pabaigos, nagrinėsiu amatininko statuso ir sąvokos kitimą Vilniuje lenkmečiu, sovietmečiu ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpiais.

Darbo tikslas - amatų įpaveldinimo Vilniuje galimybių studija. Tai lemia šiuos uždavinius:

- nagrinėti, kokiomis formomis amatai gyvavo Vilniaus mieste lenkų okupacijos metais;
- nagrinėti, kaip amatas buvo suprantamas ir vertinamas Vilniaus mieste sovietmečiu;
- kaip siekiama *Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių* programa įpaveldinti Vilniaus senuosius amatus.

Temos chronologiniai rėmai: *XX a. – XXI a. pradžia.*

Darbo tikslas ir uždaviniai nulėmė darbo struktūrą, todėl darbą sudaro septynios dalys: įvadas, penkios dėstymo dalys ir išvados.

Darbo struktūra:

- *Trumpa Vilniaus amatų apžvalga.* Amatininkų cechų formavimasis, vystymasis ir raida Vilniaus mieste XV – XVII amžiuje. Vilniškų meistrų dirbiniai, atspindintys bendraeuropines

tendencijas. *Amato* ir *amatininko* sąvokos, amatininko socialinis statusas.

- ***Amatai Vilniaus mieste lenkų okupacijos metais.*** Amatų vystymosi tendencijos iki 1920 metų. Vilniaus amatininkų cechų tradicijų atgaivinimas lenkų okupacijos metais. Amatininkystės tendencijos Kaune, nepriklausomos Lietuvos laikinojoje sostinėje.
- ***Amatai Vilniaus mieste sovietmečiu.*** Smulkaus verslo pertvarkymai ir kontrolė. Lietuvos TSR liaudies meno draugija. Amatininkas - kūrėjas, liaudies meistras, restauratorius.
- ***Amatai nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu.*** Liaudies meno draugijos reorganizacija. Dailių amatų padėtis Vilniuje. *Dailių amatų, etnografinių verslų ir mugių* programa.
- ***Amatų įpaveldinimas Vilniuje.*** Vertinimai ir pasiūlymai.

Šaltinių ir istoriografijos apžvalga:

Vilniaus amatų raidos specialių studijų nėra daug¹. Apie juos Lietuvos istoriografijoje dažniau rašoma bendruose Lietuvos istorijos kursuose². Trumpai pristatant amatų raidą Vilniuje, remtasi nepublikuotu istoriko Agniaus Urbanavičiaus paskaitų konspektu³ ir R. Čaplinsko monografija⁴.

Henrikas Lovmianskis (Henrik Łowmiański) surinko visus išlikusius cechų statusus⁵. Tai šaltinis, suteikiantis žinių, apie amatininkų cechų susikūrimą. Burmistro Petro Dubinskio didžiųjų kunigaikščių privilegijų bei kitų svarbių dokumentų rinkinys⁶ leidžia suprasti, kokie buvo santykiai tarp Vilniaus savivaldos (magistrato) ir amatininkų cechų.

¹ Morzy J. *Geneza i rozwój cechów wileńskich do konca XVII w.* // Historia: Zeszyty naukowe universitetu im. A. Mickiewicza. - 1959, s. 3 – 93.

² Jurginis J., Merkys V., Tautavičius A. *Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos.* - Vilnius, 1968, p. 91 – 95, 180 – 181.

³ Urbanavičius A. *Vilniaus amatai (XV – XIX a.).* – nepublikuota, Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra, Stiklių g. 4, p. 1 - 22.

⁴ Čaplinskas R. A. *Vilniaus gatvių istorija, Valdovų kelias, I knyga, Rudininkų gatvė.* - Vilnius, 2001, p. 189 – 216.

⁵ Łowmiański H. *Akty cechów wileńskich.* – Wilno, 1939, t.1, Nr. 1.

⁶ Dubiński P. *Zbiór praw y przywilejów miastu stołecznemu W.X.L. Wilnowi nadanych.* - Wilno, 1788.

Pateikiant Vilniaus cechų amatininkų dirbinius, pasinaudota žurnalo “Kultūros barai” nuotraukomis⁷. Redakcijai parodžius iniciatyvą gaivinti senąsias Vilniaus tradicijas, žurnale nuo 1991 metų atsirado skyrelis “Vilniaus amatininkai”. J. Mulevičiūtės straipsnyje⁸ aptarti XIX amžiaus II pusės Lietuvos (tiksliau Vilniaus ir Kauno gubernijų) amatininkystės bruožai, kaip daugiatautės Lietuvos kultūros dalis, glaudžiai susieta su pramonės, prekybos ir socialiniais krašto procesais.

Nagrinėjant amatus XX amžiaus pradžioje, daugiausiai buvo remtasi to meto publikacijomis⁹, G. Jankevičiūtės straipsniu apie “Meno ir amatų” sąjūdžio atgarsius Lietuvoje¹⁰ ir keliomis monografijomis¹¹.

Amatų padėtis Vilniuje lenkų okupacijos metais atsiskleidė nagrinėjant šaltinius, saugomus Lietuvos centriniame valstybiniame archyve¹² ir Lietuvos nacionalinio muziejaus fonduose¹³. Lietuvai susigrąžinus Vilnių, to meto publikacijose pateikiami Vilniaus ir Kauno amatų padėties vertinimai¹⁴.

Nagrinėti sovietinės okupacijos laikotarpio šaltiniai, saugomi Lietuvos centriniame valstybiniame archyve¹⁵, Valstybiniame apskrities archyve¹⁶ ir Lietuvos literatūros ir meno archyve¹⁷. Taip pat buvo naudoti Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrijos dokumentai¹⁸. Lietuvos TSR liaudies meno draugijos veikla plačiai nušviesta Felikso Marcinkaus monografijoje¹⁹. Lietuvos TSR meno draugijos įstatai²⁰, Lietuvos KP Centro komiteto nutarimai²¹ ir V. Rimkaus siūlomi liaudies meno

⁷ 2 pav. Kultūros barai, 1991, Nr. 1, p. 78, Nr. 2, p. 77 – 78, Nr. 3, p. 67 – 69, Nr. 4, p. 72 – 73, Nr. 5, p. 59, Nr. 6, p. 77 – 78, Nr. 7, p. 75 – 76, Nr. 8, p. 76 – 78, Nr. 9, p. 73 – 75, Nr. 10, p. 75 – 77, Nr. 11, p. 77 – 78, Nr. 12, p. 60 – 62.

⁸ Mulevičiūtė J. *Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje* // Kultūrologija. – Vilnius, 2002, Nr. 9, p. 226 – 252.

⁹ Jaroševičius A. *Tautos dailusis menas* // Vairas. – 1914, Nr. 10, p. 1 – 4, *Naujos draugijos* // Vairas. – 1914, Nr. 3, p. 22, *Aštuntoji lietuvių dailės paroda* // Vairas. – 1914, Nr. 2, p. 20.

¹⁰ Jankevičiūtė G. *Meno ir amatų sąjūdžio aidai XX a. pradžios lietuvių dailininkų kūryboje bei veikloje*. // Dailės istorijos studijos. – Vilnius, 2004, Nr. 1, p. 113 – 122.

¹¹ Laučkaitė L. *Vilniaus dailė XX amžiaus pradžioje*. – Vilnius, 2002, p. 65, 112 – 115, 121 – 125, Valiūškevičiūtė A. *Kauno meno mokykla (1922 – 1940)*. – Vilnius, 1997, p. 10.

¹² LCVA, F. 762, A. 1, B. 10, 14, 16, 25.

¹³ Lietuvos nacionalinio muziejaus fondas, Arsenalo g. 1.

¹⁴ Kairaitis V. *Aktualieji Vilniaus prekybos ir pramonės reikalai* // Tautos ūkis. – 1940, Nr. 6, p. 105, Sruoga B. *Dailių amatų reikalas* // Lietuva. – 1927 lapkričio 8, 9.

¹⁵ LCVA, F. R -117, A. 1, B. 45, 54, 100, 225, 427, F. R – 857, A1, B. 27.

¹⁶ VAA, F. 1005, A.1, B. 1, F. 1078, A. 1, B. 37.

¹⁷ Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F. 499, A. 1, B. 200, 227.

¹⁸ Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrija, Vytenio g. 13.

¹⁹ Marcinkaus F. *Liaudies meno draugija*, - Vilnius, 1989, p. 5 – 126.

²⁰ Lietuvos TSR liaudies meno draugijos įstatai. – Vilnius, 1983, p. 3 – 15.

²¹ *Dėl priemonių idėjiniam meniniam suvenyrų lygiui toliau kelti* // Ideologinio darbo klausimai. Dokumentų rinkinys (1972 – 1975). – Vilnius, 1975, p. 111 – 114, *Dėl liaudies meno verslų* // Tiesa. – 1975, p. 26. *Dėl liaudies meno verslų tolesnio plėtojimo* // Ideologinio darbo klausimai. Dokumentų rinkinys (1972 – 1975 m.). – Vilnius, 1975, p. 148 – 152.

sąvokos interpretavimai²², leido labiau suvokti sovietinės sistemos vykdomą politiką amatų atžvilgiu. Restauracinių dirbtuvių kūrimasis ir veikla sovietinės okupacijos metais aptariama to meto publikacijose²³, J. Lukšienės, J. Senvaitienės²⁴ bei J. R. Glemžos²⁵ monografijose.

Nagrinėti nepriklausomos Lietuvos laikotarpio Lietuvos literatūros ir meno archyvo²⁶ bei Valstybinio apskrities archyvo duomenys²⁷. Už suteiktą informaciją esu dėkinga kalbintiems asmenims: tautodailininkei A. Mickuvienei, tautodailininkui J. Bugailiškiui, Vilniaus tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrijos pirmininkei R. Kraujalienei²⁸ ir UAB “Vilniaus dailė” direktoriui J. Kazlauskui. Taip pat Senamiesčio atnaujinimo agentūrai už pateiktą dokumentaciją, susijusia su *Dailių amatų, etnografinių verslų ir mugių programa*²⁹.

Esu dėkinga Lietuvos nacionalinio muziejaus vyr. saugotojai H. Paškevičienei už suteiktą galimybę fotografuoti iliustracinę medžiagą. Darbo priedo iliustracijos yra iš Lietuvos nacionalinio muziejaus fondų ir asmeninio archyvo. Darbo priedo lentelės sudarytos remiantis istoriografinė ir šaltinių medžiaga³⁰.

²² Rimkus V. *Lietuvių liaudies menas. Paskaitų konspektas*. – Vilnius, 1982, Rimkus V. *Šiuolaikinis lietuvių liaudies menas*. – Šiauliai, 1977.

²³ Drėmaitė G. *Privalome apsaugoti paminklus // Muziejai ir paminklai*. – Vilnius, 1970, p. 115 – 119, Baublienė M. *Muziejaus ligoninėje // Literatūra ir menas*. – Vilnius, 1971, p. 6.

²⁴ Lukšienė J., Senvaitienė J. *Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno muziejinių vertybių restauravimo centro įnašas į kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugą Lietuvoje // Kultūros paminklai*. – Vilnius, 2000, Nr. 7, p. 26.

²⁵ Glemža R. J. *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*. – Vilnius, 2002, p. 26 – 27.

²⁶ Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F. 499, A. 1, B. 541.

²⁷ VAA, F. 2177, A. 1, B. 1, 22.

²⁸ Pareiškimas 2006 04 // Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrija, Vytenio g. 13.

²⁹ Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2001 m. lapkričio 28 d. sprendimas Nr. 434, *Dailių amatų, etnografinių verslų ir mugių programa*. – Vilnius, 2005, p. 4 – 35, *Tymo kvartalo atkūrimas ir integravimas į miesto turistinių centrų sistemą programa // Savivaldybės įmonė “Vilniaus planas”*. – 2002, Vilnius, p. 1 - 26.

³⁰ 1 pav. A. Urbanavičiaus lentelė, pagal J. Morzy. *Geneza i rozwój cechów wileńskich do końca XVII w. // Historia: Zeszyty naukowe uniwersytetu im. A. Mickiewicza*. – 1959, 5 pav. Vilniaus miesto krikščioniški ir žydiški cechai 1933 metais, pagal *Sprawozdanie izby rzemieślniczej w Wilnie za 1933 r.* – Wilno, 1934, 12 pav. Dabartinės atviros dirbtuvės Vilniaus mieste, pagal *Dailių amatų, etnografinių verslų ir mugių programa*. – Vilnius, 2005, 25 pav. Amatinių cechų lokacinės vietos Vilniaus mieste, pagal VAA, F. 5 – 5223.

Trumpa Vilniaus amatų apžvalga

Amatų ir amatininkų reikšmę Vilniaus miesto istorijoje įvertinsime, prisiminę, kad vienas pirmųjų senosios Lietuvos sambūvio su krikščioniškąja Europa ženklų buvo didžiojo kunigaikščio Gedimino kvietimas Vakarų Europos miestų amatininkams įsikurti bei savo veiklą tęsti Vilniaus mieste. Kitas svarbus XIV amžiaus Vilniaus miesto istorijos įvykis, sąlygojęs miesto plėtros bruožus, buvo Magdeburgo miesto savivaldos teisių suteikimas Vilniui 1387 metais. Magdeburgo teisės sudarė palankesnes sąlygas amatininkams čia kurtis ir dirbti. Besikeldami į Vilnių amatininkai atsinešė Europos cechų struktūras, miestiečių luomo narių tradicijas.

Cechas - savita viduramžių Europos miestuose X – XII a. gimusi organizacija, kuri padėjo teisiškai ir ūkiškai valdyti amato plėtrą, gynė jam suteiktą gamybos ir prekybos tam tikrais dirbiniais ar žaliavomis monopolį, ruošė naujus savo šakos amatininkus, laiduodavo tinkamą jų profesinį lygį, baudavo savo narius už nusižengimus, prižiūrėjo savo narių gamybinę ir ugdomąją veiklą, rinkdavo mokesčius, teikė piniginę ir dvasinę pagalbą savo nariams, dalyvavo religiniame gyvenime, buvo miesto ginkluotųjų pajėgų dalis.

Cechų kūrimasis liudijo, kad pasiektas aukštesnis profesinis amatų lygis. Cecho svarbiausios funkcijos buvo garantuoti amato teises, aukštą dirbinių kokybę užsakovams bei produkcijos saugumą rinkoje. Cechų pagrindinė profesinė veikla buvo persipynusi su brolių tarpusavio pagalbos ir religinės organizacijos funkcijomis. Tačiau tiek brolijos, tiek cechai buvo atskiros organizacijos, kurios glaudžiai sąveikavo.

Cechai veikdavo pagal statutus. Lietuvoje juos pradžioje tvirtindavo Lietuvos didysis kunigaikštis, o nuo 1552 metų Žygimanto Augusto privilegija Vilniaus savivaldai, t.y. magistratui buvo suteikta cechų steigimo ir statutų tvirtinimo teisė¹. Jeigu amatas priklausė cechui, tai ir tuo amatu besivertęs amatininkas paprastai būtinai turėjo tapti cecho nariu. Vilniaus mieste visais laikais buvo ir necechinių, nesusiorganizavusių į cechus, amatininkų. Toks iki XVIII amžiaus buvo kepėjo amatas².

¹ Dubiński P. *Zbiór praw y przywilejów miastu stołecznemu W.X.L. Wilnowi nadanych*. - Wilno, 1788, s. 103 – 104.

² Urbanavičius A. *Vilniaus amatai (XV – XIX a.)*. – nepublikuota, Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra, Stiklių g. 4, p. 4.

Formuojantis savivaldai Vilniuje, atsirado ir pirmieji amatininkų cechai. Pirmasis, auksakalių cechas, buvo patvirtintas 1495 metais Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro privilegija³. Po auksakalių cecho netrukus Vilniuje įsisteigė siuvėjų, barzdaskučių, kalvių, katilių ir šaltkalvių, batsiuvių cechai. Iki XVI amžiaus antros pusės Vilniuje buvo šeši cechai, kurių specializacijas sudarė aštuoni amatai⁴.

Nemažą įtaką amatų vystymuisi Vilniuje darė ir didžiųjų kunigaikščių dvaras, kuriame dirbo nemažai atvykėlių amatininkų. Jų ypač padaugėjo Žygimanto Augusto valdymo metais, kai Žemutinės pilies rūmai tviskėjo nepaprasta prabanga, kurią kūrė atvykėliai meistrai: italai, lenkai, vengrai, vokiečiai, čekai, graikai. Atvykėliai amatininkai tiesiogiai negalėjo lemti cechų atsiradimo Vilniuje, nes dirbo tik valdovų rūmams, tačiau savo darbais vertė pasitempti vietos meistrus⁵.

1552 metais savo cechą įkūrė salyklininkai, chirurgų cechas prisijungė barzdaskučius. Šiek tiek vėliau kūrėsi balnių – šikšnių – diržininkų, stalių, audėjų, dumplininkų, pakinktininkų cechai. Kailiadirbių, kepurininkų, sermėgininkų ir kelnių cechas susikūrė 1582 metais, varinių, žalvarinių katilių, varpų, ginklų liejikai, mūrininkai ir dailidės – 1595 metais, o skerdikų cechas – 1596 metais. Amžiaus pabaigoje 25 cechai jungė 44 amatų meistrus. XVII amžiuje prisidėjo puodžiai, žvejai, knygrišiai, račiai, stikliai, druskiai, skardininkai ir adatininkai, dėžutininkai, tymininkai, duonkepiei. 1685 metais Vilniuje buvo 36 cechai, vieniję 73 amatų meistrus⁶.

Lenkų mokslininkas J. Morzy, tyrinėjęs Vilniaus amatų istoriją nuo XV a. iki XVII a. pabaigos, suskaičiavo 120 amatų pavadinimų. Jis tvirtino, kad nuo 1680 metų amatininkų cechų skaičius pradėjo mažėti. Mažėjantis amatininkų skaičius liudijo cechų amatų nuosmukį⁷. Darbo priede (1 pav.) pateikiama lentelė su Vilniaus amatininkų cechų specializacijomis iki XVII a. pabaigos.

Vilniaus miestas buvo erdvė, kurioje amatininkų veikla koncentravosi aktyviausiai, su profesionalia, europinio lygio specializacija, nes jungė daugiausia skirtingų tautybių, tikėjimų ir kultūrų amatininkų. Toks miestietiškas klimatas leido

³ Łowmiański H. *Akty cechów wileńskich*. – Wilno, 1939, t.1, Nr. 1, s. 1 – 4.

⁴ Ten pat, s. 7 – 14.

⁵ Čaplinskas R. A. *Vilniaus gatvių istorija, Valdovų kelias, I knyga, Rudininkų gatvė*. - Vilnius, 2001, p. 191

⁶ Žr.: Čaplinskas R. A. *Vilniaus gatvių istorija, Valdovų kelias, I knyga, Rudininkų gatvė...* p. 195 – 196, Klimka L. *Vilniaus amatų cechų istoriografija*. – nepublikuota, Etninės kultūros globos taryba, Žygimantų g. 1/ T. Vrublevskio g. 8, p.1, Urbanavičius A. *Vilniaus amatai (XV – XIX a.)...* p. 5 – 6.

⁷ Morzy J. *Geneza i rozwój cechów wileńskich do konca XVII w.* // *Historia: Zeszyty naukowe uniwersytetu im. A. Mickiewicza*. - 1959, s 39.

greitai priimti ir pritaikyti kitų kultūrų naudojimą ir technologines naujoves, bendraeuropinės tendencija, atspindinčia gaminamoje produkcijoje. Darbo priede (2 pav.) pateikiamos amatininkų cechų dirbinių iki XVIII a. pabaigos iliustracijos.

Amatininkas buvo suprantamas kaip cecho narys, įgudęs žmogus, kuris darė dirbinius savo rankomis bei įrankiais, nenaudodamas mašinų. Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje *amatai* apibrėžiami – gamybinė veikla, pagrįsta kvalifikuotu amatininkų darbu ir paprasta technika, tenkinanti individualius vartotojų poreikius⁸, o *amatininkai* – išmokę amatų asmenys, gaminantys pagal individualius užsakymus arba rinkai vartojimo reikmenis, teikiantys paslaugas, atliekantys įvairų remontą. Dirba dažnai naudodami nesudėtingus įrankius arba techniką ir savo arba užsakovo medžiagas⁹.

Apibrėžimas apibūdina amatininką tik pagal veiklos pobūdį, tačiau terminas “amatininkas” nuo vėlyvųjų viduramžių iki pat XIX amžiaus reiškė ir padėtį visuomenėje, nes amatininkai save apibrėždavo pirmiausia ne kaip gamintojus, bet kaip luomo, rango narius. Cechų amatininkai, kai kuriais atvejais ir necechinii amatų amatininkai, buvo visateisiai miesto gyventojai – miestiečiai, arba, šaltinių kalba - miesto piliečiai (lot. *cives*, lenk. *obywatele*)¹⁰.

Nuo XIX a. paspartėjęs kapitalizmo plėtojimosi procesas Vilniaus mieste sparčiai keitė ir miesto gyventojų veidą. Amatininkų sąskaita gausėjo fabriku darbininkų skaičius sudarydamas vis didesnę miesto gyventojų sluoksnį. “Vystantis kapitalizmui, šį sudėtingų juridinių nuostatų apraizgyta luominė ir konfesinė struktūra virto esminiu kliuviniu ekonominiams bei socialiniams santykiams plėtoti”¹¹. Amatininkų sluoksnis, jų socialinė grupė palaipsniui nustojo savo įtakos ir reikšmės.

Amatininkų cechai buvo panaikinti 1893 metais¹². Vilniaus amatininkų cechuose veikiantys amatai gyvavo beveik keturis šimtmečius. Palaipsniui dilo per daugelį amžių suformuotas “cechinio” amatininko mentalitetas. Amatininkų cechuose veikiančius amatus keitė necechinii amatininkai, o stambioji pramonė stūmė amato verslą iš pagrindinių veiklos pozicijų. Amatininkas iš sudėtingų reglamentinių normų

⁸ Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 2001, I t., p. 418.

⁹ Ten pat, p. 419.

¹⁰ Urbanavičius A. *Vilniaus amatai (XV – XIX a.)...*, p. 1.

¹¹ Mulevičiūtė J. *Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje // Kultūrologija*. – Vilnius, 2002, Nr. 9, p. 229.

¹² *Vilniaus miesto istorijos chronologija // Vilniaus miesto istorijos dokumentai*. – Vilnius, 2003, p. 659.

ir hierarchinių ryšių susaistyto cecho nario tapo individualiu gamintoju, priklausomu nuo rinkos plėtros ir asmeninės iniciatyvos¹³.

Vilniaus miesto amatai kurie veikė pagal Magdeburgo teisę prarado savo išskirtinumą ir ilgainiui tapo paprastomis amatininkų dirbtuvėmis, kurios skirtingais XX amžiaus Vilniaus istorijos laikotarpiais įgavo savitas formas ir išraiškas.

¹³ Mulevičiūtė J. *Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje...*p. 234.

Amatai Vilniaus mieste lenkų okupacijos metais

Prieš pradėdant nagrinėti amatus Vilniaus mieste lenkų okupacijos metais, būtų tikslinga pateikti vyraujančias amatų tendencijas iki 1920 metų, atkreipiant dėmesį į kelis aspektus.

XIX amžiaus antroje pusėje Anglijoje vyko menininkų judėjimas „Arts and Crafts Movement“ (Meno ir amatų sąjūdis). Jo dalyviai teigė, kad masinės gamybos dirbiniai dėl pramoninio darbo nekūrybiškumo prarado estetinę vertę, kvietė grįžti prie rankų darbo, atgaivinti amatus, tradicinius statybos metodus, vietinių medžiagų naudojimą architektūroje. Judėjimo įkvėpėjais ir pradininkais buvo J. Ruskinas ir W. Morrisas, kurie šias idėjas aktyviai propagavo 1861 metais Londone. W. Morrisas buvo įkūręs Morris, Marshall, Faulkner and Company dirbtuvę, kurioje, kaip ir kitose panašaus pobūdžio dirbtuvėse, buvo kuriami ir gaminami baldai, audiniai, apmušalai ir kiti meniški buities dirbiniai, unikalūs spaudiniai, papuošti viduramžių dailės motyvų ornamentais¹⁴.

XIX amžiaus antroje pusėje išpopuliarėjusi mada greitai pasiekė ir Lietuvą. Lietuvos dailininkai, sėmėsi patirties iš įvairių šaltinių ir mėgino taikyti jas vietinės kultūros sąlygomis. Dvarininkė Paulina Piaceska Korwin – Piotrowska 1905 metais Narviliškėse, Ašmenos apskrityje, buvo įsteigusi ūkio mokyklą, kurioje pasiturinčias merginas mokė tradicinio audimo, rankdarbių. Vilniuje 1906 metais buvo surengta mokyklos dirbinių paroda¹⁵.

1902 metais birželio 10 dieną patvirtinti meninio – pramoninio švietimo nuostatai ir 1905 metais Lietuvos gyvenimo liberalizacija sudarė sąlygas amatų sąjūdyje dalyvauti techniniai bei kūrybinei inteligentijai¹⁶. Meno ir amatų sąjūdžio tendencijos atsispindėjo 1913 metais vykusioje Liaudies meno ir smulkiųjų amatų parodoje¹⁷, kuri buvo surengta Vilniuje, Miesto salėje, dabartinėje Filharmonijoje. Parodos rengėjai dailininkų I. Rybakovo, A. Žmuidzinavičiaus, F. Rusczyco įkurtos Vilniaus draugijos naminei pramonei ir liaudies dailei remti. Paroda turėjo skatinti liaudies meno, tradicinių amatų, smulkiosios pramonės plėtrą¹⁸. Beieškant įkvėpimo kaimo meistrų

¹⁴ Visuotinė lietuvių enciklopedija. - Vilnius, 2002, II t., p. 59.

¹⁵ Laučkaitė L. *Vilniaus dailė XX amžiaus pradžioje*. - Vilnius, 2002, p. 122.

¹⁶ Mulevičiūtė J. *Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje...*, p. 229.

¹⁷ Apie parodą plačiau žr.: Gira L. *Didžioji Vilniaus paroda // Šaltinis*. – Seinai, 1913, Nr. 44, 46, 48.

¹⁸ Laučkaitė L. *Vilniaus dailė XX a. pradžioje...*, p. 113.

kūryboje, atsirado būtinybė formuoti savo nacionalinį stilių, kuris buvo svarbus tautinio išsivadavimo epochoje¹⁹.

XX amžiaus pradžioje buvo susirūpinta lietuvių liaudies menu, jo ugdymu ir išsaugojimu. Dailininkas Antanas Jaroševičius, siūlė steigti liaudies meno dirbtuves – mokyklas. Pasak jo, šiose dirbtuvėse turėjo rasti prieglobstį bet kuri liaudies meno šaka ir būtent šių dirbtuvių – mokyklų pagrindu reikėjo ugdyti lietuvių daile, iškelti taikomosios dailės reikšmę, formuojant nacionalinį profesinės dailės stilių. Jo nuomone, prieš imantis organizuoti meninį gyvenimą Lietuvoje, reikia išstudijuoti savosios liaudies kūrybą, supažindinti su ja inteligentiją, kad šioji, supratusi tautodailės reikšmę lietuvių kultūrai, galėtų ją populiarinti, reprodukuoti visų sričių būdingiausias liaudies meno kūrinius ir juos platinti vietoj pigių, menkaverčių svetimybų²⁰. Amatininkystė Vilniaus mieste ir kituose Lietuvos miestuose buvo skatinama, tačiau ji turėjo įgauti etnografinių bruožų, perkelti juos iš kaimo aplinkos į naują – miesto erdvę, tokiu būdu siekiant išsaugoti lietuvių liaudies meno savitumus bei puoselėjant lietuviškumą, tautos identitetą. Todėl, Vilniuje 1914 metais buvo įkurta Mažosios pramonės liaudies dirbinių draugija²¹, kuri numatė savo darbą išplėsti Vilniaus, Kauno ir Vitebsko gubernijose. Šiose gubernijose buvo leista steigti mokyklas, dirbtuves, knygynus, rengti parodas, skaityti paskaitas ir už geriausius kūrinius duoti paskatinamąsias premijas, garbės diplomus²².

Pirmojo pasaulinio karo metais Vilniaus miesto tarnaičių (namų darbininkų) Zitiečių draugijoje veikė Antano Žmuidzinaičiaus globojama ir A. Strazdaitės vadovaujama juostų dirbtuvė, kuri 1917 metais buvo surengusi savo darbų parodą²⁴.

Apie siekį populiarinti lietuvių liaudies meną byloja Lietuvos dailės draugijos išplatintas pranešimas dėl VIII lietuvių dailės parodos. Pranešime nurodyta, kad greta dailininkų darbų bus ir dailiųjų liaudies dirbinių skyrius. “Primami, taip pat, tokie darbai, kuriuose dailė yra taikinama į amatus; įvairiais raštais padailinti, ar šiaip jau savo išvaizda gražūs, padirbti iš medžio ar kito materijalo daiktai: dėžutės, kryžiai,

¹⁹ Jankevičiūtė G. *Meno ir amatų sąjūdžio aidai XX a. pradžios lietuvių dailininkų kūryboje bei veikloje*. // Dailės istorijos studijos. – Vilnius, 2004, Nr. 1, p. 114.

²⁰ Žr.: Valiuškevičiūtė A. *Lietuvos dekoratyvinė tekstilė 1920 – 1940 m.* // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija, 1975, t. 1 (50), p. 117, Valiuškevičiūtė A. *Kauno meno mokykla (1922 – 1940)*. – Vilnius, 1997, p. 10., Jaroševičius A. *Tautos dailusis menas* // Vairas. - 1914, Nr. 10, p. 1 – 4.

²¹ J. Mulevičiūtė Vilniaus draugiją vadina *Vilniaus draugija naminei pramonei ir liaudies dailei remti*. Nurodo Vilniaus draugijos įstatus, ir teigia, kad Vilniaus draugija buvo įregistruota 1912 metais. Žr.: Mulevičiūtė J. *Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje...*p. 233.

²² *Naujos draugijos* // Vairas. – 1914, Nr. 3, p. 22.

²⁴ Valiuškevičiūtė A. *Kauno meno mokykla (1922 – 1940)*. – Vilnius, 1997, p. 10.

smutkeliai, lazdos, linijos, klumpiai (žemaičių), kultuvės ir kitoki muzikos instrumentai, puodžių darbai, skrynios, stalai, suolai ir t.t.; įvairiausi audeklai: lovatiesės, rankšluosčiai, staltiesės, prijuostės (kaišytinės ir rinktinės), divonai (kilimai), juostos ir t.t.; siuviniai, senobiniai mezginiai (pirštais rezgioti), karolių kaspiniai, ašačių (ašutų) žiedai, šiaudiniai darbeliai, popierių iškarpos ir t.t.; indomių lietuviškų (ne svetimais stiliais statytų) trobesių, bažnyčių, varpinių, kryžių, paminklų arba bent jų dalių piešiniai ir fotografijos. <...> Į parodą priimami tik lietuvių darbai.’’²⁵

Pranešimas byloja apie tai, kad amatininkiški dirbiniai turėjo atspindėti lietuviško kaimo kultūrą, amatininką lietuvį. Amato sąvoka atskiriama nuo kosmopolitinio ir svetimšališko miesto iškeliant lietuvišką kaimą. Pastebimas amato sąvokos susiaurėjimas. Jis tampa reikšmingas tik kaip priemonė, puoselėjant Lietuvos etnografinius bruožus, dekoru ar technologines lietuviškas ypatybes. Lietuviško kaimo etnografinių bruožų puoselėjimas buvo aktualus ir svarbus tautinio identiteto suvokimui. Tačiau tai buvo aktualu XIX amžiaus pabaigoje - XX amžiaus pradžioje.

Vilniuje, 1918 – 1919 metais, per keletą pirmos sovietinės okupacijos mėnesių, buvo įsteigtas Dailės skyrius. Skyrius susidėjo iš kolegijos ir penkių darbo sekcijų. II – jai sekcijai priklausė naujų muziejų steigimas, dailės pramonės ir amatų tobulinimas²⁶. Amatininkų kvalifikacijai pakelti buvo organizuojamas Valstybinis taikomosios dailės muziejus. Muziejaus tikslas buvo padėti amatininkams giliau pažinti savo amatą. Tokiu būdu buvo siekiama skatinti amatininkus kelti savo dirbinių kokybę ir amato kvalifikaciją. Čia turėjo būti eksponuojami stiklių, siuvėjų, mezgėjų, skaptorių (drožėjų ir dievadirbių), audėjų, kalvių, šaltkalvių dirbiniai. Skyriai turėjo būti tvarkomi pagal epochas ir gamavimo vietas. P. Galaunės tvirtinimu, Taikomosios dailės muziejus buvo įsteigtas Didžiojoje gatvėje, Sapiegų rūmuose, sudegusiuose Antrojo pasaulinio karo metu. Muziejui vadovavo dailininkas V. Didžiokas²⁷.

Lenkijos okupacijos laikotarpiu, 1920 – 1939 metais, buvo siekiama atgaivinti Vilniaus miesto senųjų amatų cechų tradicijas. Tai patvirtina Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomi Vilniaus krosnių ir puodžių cecho keturi dokumentai ir Vilniaus siuvėjų cecho diplomai. Senųjų Vilniaus amatų tęstinumas atsiskleidžia 1927 metų

²⁵ *Aštuntoji lietuvių dailės paroda // Vairas. – 1914, Nr. 2, p. 20.*

²⁶ Adomonis T. *Dailės gyvenimo organizavimas Tarybų Lietuvoje 1918 – 1919 m. // Iš Lietuvos kultūros istorijos. – 1961, III t., p. 259.*

²⁷ Ten pat, p. 262 – 263.

birželio 12 dienos krosnių ir puodžių cecho atgaivinimo ir vėliavos pašventinimo akte (3 pav.). Akte konstatuojama, kad krosnininkų ir puodžių cechus buvo patvirtintas 1552 metais Žygimanto Augusto²⁸, o 1664 metais Jono Kazimiero naujai patvirtintas, nes per karus ir įvairias nelaimes buvo sulikvidavęs²⁹. XIX a. caro valdžios cechus³⁰ buvo uždarytas, o Lenkijai Vilniaus miestą valdant 1927 metais birželio 12 dieną atgaivintas, dalyvaujant ir aktu pasirašant Vilniaus arkivyskupo, vaivados, Vilniaus miesto valdybos prezidento. Vilniaus krosnių ir puodžių cecho vėliavą šventino vyskupas W. Bandurskis³¹.

Krosnių ir puodžių cechus veikė Vilniuje jau nuo 1925 metų. Apie tai byloja cecho įkūrimo aktas, kuriame nurodyta, kad Vilniaus miesto valdyba 1925 metais atkūrė Vilniaus krosnių ir puodžių cechą³². Tais pačiais metais įvyko cecho vadovybės susirinkimas, kurio metu, vertinant meistrų komisijai³³, buvo priimti nauji nariai ir patvirtintas krosnių ir puodžių cecho statutai (4 pav.). Statute nurodyta Vilniaus krosnių ir puodžių cecho struktūra, jo valdymo, egzaminų tvarkos ir pameistrių padėtis.

Vilniaus mieste 1928 metais įsikūrė, pritarus Lenkijos prezidentui, Vilniaus amatų rūmai³⁴. Jų pagrindinė veikla buvo prižiūrėti, reguliuoti bei reprezentuoti Vilniaus vaivadijai priklausančių amatininkų veiklą. Rūmai tvirtindavo amatų mokyklų steigimą ar naikinimą. Reglamentavo mokinio ir pameistrinio mokymosi terminus, egzaminų tvarką, egzaminų komisijos, diplomo išdavimo, mokesčio už mokslą taisykles. Dalis mokesčio už mokslą, mokamo amatininkų cechams ir amatų mokykloms, atitekdavo Vilniaus amatų rūmams. Vilniaus amatų rūmai leido Vilniaus vaivadijos amatininkams laikraštį „Dziennik izby rzemieslniczj w Wilnie”³⁵.

Tokios pačios Amatų rūmų organizacijos veikė ir visoje Lenkijoje. Lenkijoje 1931 metais vyko suvažiavimas, kuriame dalyvavo septyniolika Amatų rūmų delegatų.

²⁸ Kitokių specializacijų amatų būta XVI a. Vilniuje, tačiau jie cechams nepriklausė. Tai Žygimanto Senojo privilegijoje Vilniaus miestui minimi amatai, įvardinant juos kaip prekybos verslus: puodininkystė, šikšnių, balnių ir odinių pakinktų dirbėjai, kepėjai ir druskiai. Jiems buvo leista užsiimti šiais verslais specialiai tam skirtose patalpose ir buvo nustatytas mokeskis savivaldai nuo gaunamo pelno ir verslo pobūdžio. Žr.: Dubiński P. *Zbiór praw...*s. 55.

²⁹ Vilniaus puodžių cechus buvo patvirtintas 1634 m. Žr.: Morzy J. *Geneza i rozwój cechów wileńskich do końca XVII w...*, s. 38.

³⁰ Apie XVIII a. pab. - XIX a. krosnių ir puodžių cecho veiklą Žr.: Lietuvos centrinis valstybinis archyvas (toliau LCVA), F. 762, A. 1, B. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 21.

³¹ Lietuvos nacionalinio muziejaus fondas, Arsenalo g. 1.

³² LCVA, F. 762, A. 1, B. 10.

³³ Ten pat.

³⁴ LCVA, F. 762, A. 1, B. 14.

³⁵ Ten pat.

Šiame suvažiavime dalyvavo ir Vilniaus amatų rūmų atstovas Wladislavas Šumanskis. Suvažiavimo metu buvo išrinkta Amatų rūmų revizijos komisija³⁶. Vilniaus amatų rūmai pastoviai palaikė ryžius su Lenkijos miestų amatininkais. Vilniaus miesto amatininkus 1933 metais Vilniaus amatų rūmai kvietė dalyvauti susitikime su amatininkais Varšuvoje³⁷.

Vilniaus amatų rūmai 1934 metais išleido ataskaitinę knygutę apie 1933 metų Vilniaus vaivadijos amatus³⁸. Vilniaus amatai suskirstyti į grupes: statybos, medienos, audimo, metalo, maisto, odos ir paslaugų. Pirmai grupei priskirtini amatai - puodžiaus, akmenskaldžio, mūrininko, krosnininko, dažytojo ir lakuotojo.

Antrai, medienos, grupei: muzikinių instrumentų gamintojo, kubiliaus, dailidės, račius, medienos tekintojo, staliaus, pynėjo ir šukų gamintojo amatai.

Audimo amatų grupei priskirti tvarsčių gamintojo, apmušėjo, šepečių gamintojo, siuvėjo, kepurininko, apsiuvinėtojo, skrybėlininko ir kailiadirbio.

Metalo grupei priklauso kalvių, skardininkų, katilių, juvelyrų, graverių, laikrodininkų amatai.

Maisto amatų grupę sudarė cukrainių konditeriai, kepėjai, skerdikai ir kulinariai.

Šeštai, odos grupei, priskirti pirštinių gamintojo, sukirpėjo, kailininko, odininko, balniaus (šikšniaus) ir knygrišio amatai.

Paskutinei, paslaugų grupei, priskirtas tik vienas – kirpėjo - amatas³⁹.

Vilniaus miesto amatininkai pagal organizacijos pobūdį dalinosi į dvi grupes. Pirmai grupei priklausė cechinės struktūros amatininkai, kurie dirbo pagal pasitvirtintą cecho statutą, kaip amatininkų korporacija. Kita, Vilniuje veikianti amatininkų grupė – amatininkų profesinės draugijos, kurios įstatuose buvo įtrauktas kultūrinis – švietėjiškas darbas ir savišalpa. Šios draugijos atstovavo samdinių, meistrų padėjėjų, mokinių, pameistrių interesus. Profesinės amatų draugijos išduodavo, pabaigus mokslus ar kvalifikacijos kėlimo kursus, pažymėjimus, liudijimus ir diplomus. Taip pat jų vienas iš veiklos tikslų buvo siekis gauti savo nariams geresnes darbo sąlygas. Vilniuje veikė krikščioniškos stalių ir dailidžių, kepėjų, cukrininkų, mūrininkų ir betonuotojų, mechanikų, šaltkalvių ir krosniakurių,

³⁶ Ten pat.

³⁷ LCVA, F. 762, A. 1, B. 16.

³⁸ *Sprawozdanie izby rzemieślniczej w Wilnie za 1933 r.* – Wilno, 1934. LCVA, F. 762, A. 1, b. 25.

³⁹ Ten pat, s. 7 – 19.

batsiuvių, skerdikų ir rūkytos mėsos parduojuvės darbuotojų, kirpėjų, siuvėjų, statybos darbuotojų profesinės draugijos⁴⁰.

Vilniaus vaivadijoje 1933 metais buvo 49 cechai. Vilniaus mieste 26, provincijoje 23 amatininkų cechinės organizacijos. Iš jų 26 cechai buvo krikščioniški ir 23 žydiški⁴¹. Darbo priede (5 pav.) pateikiama lentelė su Vilniaus amatininkų, krikščionių ir žydų, cechų specializacijomis, lokacinėmis jų vietomis Vilniaus mieste ir cecho narių skaičiumi.

Taip pat Lietuvos nacionalinio muziejaus fonduose galima rasti krosnių ir puodžių cecho vyresniųjų 1927 metais pasirašytą Stepono Garnevičiaus ir siuvėjų cecho vyresniųjų 1925 metais pasirašytą Prano Valterio diplomus. Diplomai liudija, kad prityręs krosnius ir puodžius S. Garnevičius įrašytas į cecho meistrų knygą 39 – uoju numeriu, o P. Valteris į siuvėjų cecho meistrų knygą – 26 - uoju. Diplomai turi architektūrinį bordiūrą, jo kampuose nupiešti keturių amatų - račių, auksakalių, raižytojų ir batsiuvių – piešiniai (6 pav.) Pakraščiuose, arkos pavidalo rėmuose, įrašyti 66 amatų pavadinimai⁴². Abu diplomai patvirtinti antspaudais, krosnių – puodžių cecho antspaude pavaizduota krosnis ir ašotis, o siuvėjų cecho antspaude – žirklys ir trikampis.

Diplomo savininko krosniaus ir puodžiaus Stepono Garnevičiaus dirbtuvė veikė Vilniuje, Žvėryne, Saltoniškių gatvėje. Dirbtuvė po Antrojo pasaulinio karo buvo nacionalizuota⁴³.

Lenkų okupacijos laikotarpiu Vilniaus miesto pramonė buvo daugiausiai smulki amatininkiška. Lenkai, kaip didelė tauta, nacija, buvo istoriškai susivokusi ir jiems nebuvo itin svarbus tautiškumo akcentavimas, todėl Vilniaus senuosius amatus visuomenė vertino kaip natūralų amatų tradicijos tęstinumą.

Vilniaus mieste 1940 metais buvo 25 amatų cechai, kurių tarpe keletas labai veiklių ir materialiniu atžvilgiu stiprių⁴⁴. Atgavus Lietuvai Vilniaus kraštą, buvo

⁴⁰ Ten pat, s. 22.

⁴¹ Ten pat, s. 23 – 26.

⁴² skardininko, dailidės, staliaus, konditerio, stogdengio, spaustuvinininko, dažytojo, fortepjonininko, fotografo, kirpėjo, odininko (odminio), knygrišio, auksakalio (juvelyro), graverio, skrybėlininko, kurpaliaus, pintinių pynėjas, katiliaus, kalvio, siuvėjo, kulinaro, kailiadirbio, lakuotojo ir kaligrafo, tapytojo, baldžiaus, malūnininko, mūrininko, muiladario, liejiko, kepėjo, meduolininko, aludario, račiaus, paaukuotojo, pirštininko, šikšnio, balniaus, raižytojaus, skerdiko, ginklininko, batsiuvio, stikliaus, metalo šlifautojo, adatininko, baldų apmušėjo, audėjo, tekintojo, mėsos rūkymo, laikrodininko, krosniaus ir puodžiaus amatai.

⁴³ Mažeikienė O. Puodžiai // Kultūros barai. - 1991, Nr. 7, p. 76.

⁴⁴ Kairaitis V. *Aktualieji Vilniaus prekybos ir pramonės reikalai* // Tautos ūkis. – 1940, Nr. 6, p. 105.

keliami klausimai, kiek Vilniaus amatai galės pritaipyti prie Lietuvos ūkinės sistemos ir ūkinės kultūros lygio. “Ar mūsų sąlygose amatų cechai bus aktualu legalizuoti, klausimas svarstytinas ir jau atitinkamose įstaigose svarstomas. Drauge kyla klausimas, ar tikslinga amatininkų organizacijų smulkinimas vietovės atžvilgiu, versliniu, tautiniu ir tikiybiniu. Atrodo, kad mažame krašte pakaktų mažesnio skaičiaus organizacijų, bet gausesnių nariais, geriau organizuotų ir apimančių viso krašto atitinkamus susigrupavimus”⁴⁵ Tokias mintis 1940 metais išsakė Prekybos, pramonės ir amatų rūmų Vilniaus skyriaus direktorius D. Gruodis.

Susigražinus Vilnių iškilo klausimas ar reikalingas amatininkų veiklos vystymasis cechinės struktūros pavidalu. Nepriklausomos Lietuvos laikinojoje sostinėje, Kauno mieste, amatai buvo akcentuojami, skatinant smulkios nacionalinės pramonės, kuri turėtų gaminti etninių bruožų turinčią produkciją, kūrimąsi.

To meto lietuviško Kauno spaudoje deklaruojamas amato mokyklų steigimo būtinumas, kuriose atsispindėtų lietuvių tautos charakteris. “Mes gyvename XX amžių, mes nebegalime verstis forma ir technika iš XIX ar XVIII amžių. Dirbinių forma ir technika turi būti tobulinama pagal amžiaus reikalavimą, o jei tai nėra daroma, dirbinių gamyba negali tarpti. <...>. Žmonės juostų, kilimų, staltiesių, priejuosčių nebeaudžia, nebedrožia, neberaižo, - primityvius amatus nugalėjo fabrikatas. <...> Tenka tiktai pereiti Laisvės alėja, Kaune, pasižvalgyti į krautuvių langus, kad paaiškėtų, ko mes prigyvenome. Visur – užsienio prekės. <...>. Visa tai mums svetima, visa tai neatitinka mūsų dvasios savybių, visa tai dažnai blogu skoniu tepasižymi. Užeisi kur nors į baldų dirbtuvę – žiūrėk – meisteris, koks nors svetimtautis, dirba baldus iš senų persenusių albumų. <...>. Kokios kultūrinės įtakos visa tai gali turėti jaunajai kartai, kiek tai gali auklėti skonį, stiprinti tautinės sąmonės pradžiordalas? <...>. Tautinės kultūros atžvilgiu mūsų amatų organizavimu reikia kuo greičiau susirūpinti. <...>. Lietuva – žemės ūkio kraštas. Ir šalia žemės ūkio turės tarpti smulkioji pramonė, nedidelės dirbtuvės. <...>. Ir kas svarbiausia, mes turime tai smulkiajai pramonei tautinę užuomazgą. <...>. Gyvendami Kaune, mums svetimoje daiktų aplinkoje, atrodo greičiau, kad mes esame kur žydų – vokiečių miestelio svečiai, negu Lietuvos šeimininkai.”⁴⁶

Kaune 1930 – 1940 metais buvo įkurtas kooperatyvas “Marginiai”, kuris organizavo liaudies meno dirbinių gamybą ir pardavimą, aprūpindavo meistrus

⁴⁵ Ten pat, p. 105.

⁴⁶ Sruoga B. *Dailiujų amatų reikalas* // Lietuva. – 1927 lapkričio 8, 9.

medžiagomis, juos konsultuodavo, veikė liaudies meno dirbinių parduotuvė. Jam vadovavo Antanas ir Anastazija Tamošaičiai, vėliau – Kipras Bielinis. Nepriklausomoje Lietuvoje, taip pat ir Vilniuje, jį susigražinus, buvo tęsiamos amato idėjos, suformuotos dar VIII lietuvių dailės parodoje.

Lietuvių požiūris į amataus skyrėsi nuo to meto lenkų požiūrio. Lietuviams amatai buvo aktualu, kaip tautinio identiteto išraiška. Jie buvo “sulietuvinti”, vyravo kaimo kultūros elementai, kurie turėjo atsispindėti nacionalinėje lietuvių pramonėje. Amato sąvoka susiaurėjo. Amatininku tapo lietuvis, kuris gamina tautinį, etninių bruožų turintį produktą. Tuo tarpu Vilniuje lenkų okupacijos laikotarpiu amatininkas pratęsė miestietišką amato tradiciją. Jis cechinės struktūros narys turintis socialinį statusą ir nepriklausomą, dažniausiai nulemiančią rinkos, dirbinių kūrybos ir gamybos laisvę. Vilniaus miesto amatai lenkų okupacijos laikotarpiu išlaikė kosmopolitiškumą ir daugiakultūriškumą, būdingą seniesiems Vilniaus amatams.

Amatai Vilniaus mieste sovietmečiu

Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą, prasidėjo visos šalies sovietizacija, kuri apėmė visas, tiek ūkinio, tiek kultūrinio, Lietuvos gyvenimo sritis. Sovietinė valdžia ėmėsi smulkaus verslo kontrolės, siekdama jį integruoti į sovietinę sistemą. 1940 metais liepos 1 dieną Vilniaus mieste buvo 2733 smulkios amatininkiško pobūdžio pramonės įmonės, kurių dauguma drauge buvo ir prekybinės įstaigos⁴⁷. Vilniaus amatininkų cechus, kaip savivaldos organus išlikusius nuo lenkmečio, keitė artelės⁴⁸. Amatus pradėta nacionalizuoti, valstybė pradeda kontroliuoti amatininkų dirbinių gamybą ir prekybą, naikindama ne tik stambų, bet ir smulkų privatų verslą. Išnyksta prekiniai piniginiai santykiai tarp gamintojo ir pirkėjo, nes valstybė užima tarpininko vietą. Tuo metu Vilniuje buvo įkurta kepurininkų artelė “Kepurė”⁴⁹, kooperatinė gamybinė artelė “Priekalas”, kurios pagrindinė veikla buvo šaltkalvystė, mūrininkystė ir krosnininkystė⁵⁰, Vilniaus audimo pramonės kooperacinė gamybinė artelė “Audėjas”⁵¹, Vilniaus miesto rankų audėjų artelė “Vilkilimas”⁵². 1940 metais buvo patvirtinti Vilniaus batsiuvių ir aulininkų kooperatinės gamybinės artelės “Talka” įstatai⁵³.

Artelėse vykdavo patikrinimai, kurių metu artelės turėjo būti “išvalytos nuo spekuliacinių elementų bei spekuliantų”, apibrėžtos artelių darbo normos ir jų darbo laikas⁵⁴. Vilniaus artelės, buvo prižiūrimos Lietuvos TSR verslinės kooperacijos tarybos, kuri pastoviai vykdė revizijas, dėl artelių vykdomų planinių darbų⁵⁵.

1941 metais pradėjo veikti Liaudies kūrybos namai, kurie savo veikla apėmė visą Lietuvos kūrybos šakų ir žanrų įvairovę⁵⁶. Sovietinė sistema pradėjo vykdyti “kultūrinę revoliuciją, kurios pagrindinis uždavinys buvo sukurti socialistinę kultūrą.”⁵⁷ Amatai buvo padalinti į dailiuosius ir nedailiuosius amatus. Liaudies

⁴⁷ Jurginis J., Merkys V., Tautavičius A. *Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos*. – Vilnius, 1968, t. 2, p. 127.

⁴⁸ *Lietuvos TSR vietiniai valstybės valdžios organai 1940 – 1941 m. (3. Miestų vykdomųjų komitetų veikla)* // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija, t. 1 (50), 1975, p. 97

⁴⁹ LCVA, F. R -117, A. 1, B. 100.

⁵⁰ LCVA, F. R -117, A. 1, B. 427.

⁵¹ LCVA, F. R -117, A. 1, B. 54.

⁵² LCVA, F. R -117, A. 1, B. 45.

⁵³ LCVA, F. R -117, A. 1, B. 225.

⁵⁴ Valstybinis apskrities archyvas (toliau VAA), F. 1005, A.1, B. 1.

⁵⁵ VAA, F. 1078, A. 1, B. 37.

⁵⁶ Marcinkus F. *Liaudies meno draugija*, - Vilnius, 1989, p. 13 – 14.

⁵⁷ Ten pat, p. 14.

kūrybos namų reguliavimo sferon pateko dailieji amatai. 1944 metais buvusi “Marginių” įmonė buvo sujungta su “Dailės” kooperatyvu ir buvo įkurtas Kauno, o po metų Vilniaus ir Klaipėdos “Dailės” gamybiniai kombinatai, priklausantys Lietuvos TSR dailės fondui⁵⁸. Tai buvo kūrybinės ir gamybinės įmonės, kuriose buvo užsiimta taikomosios bei dekoratyvios dailės kūrinių gamyba.

Vilniuje 1945 metų vasarą Lietuvos TSR liaudies kūrybos namai tęsė savo veiklą. Vilniaus mieste 1947 metais buvo surengta pirma sovietinė liaudies dailės paroda, kurioje “savo kūrybą eksponavo Vilniaus krašto liaudies meistrai”⁵⁹. Išnyko amatininko pavadinimas, įvedamas “liaudies meistro” terminas. Lietuvos TSR liaudies kūrybos namai “aktyviausiems, nagingiausiems meistrams” pradeda išdavinėti “Liaudies dailės meistro pažymėjimus.”⁶⁰ Buvo pradėtas plėtoti “tarybinio liaudies meno” terminas, kurį kūrė “tarybinis liaudies meistras”, o amato terminas buvo vartojamas apibūdinant pramonėje dirbantį darbininką.

“Iš kaimo išėjo ištisos kartos, išaugusi tradicinėje šeimoje, betarpiškai – iš kartos į kartą – perėmusi tradicinę, paprotinę kultūros sampratą, atsinešdami į miestą didžiąją dalį gyvosios etninės – kaimiškos kultūros. Su šia karta į miestą persikėlė ne tik tradicinės kultūros nuostatos, bet ir poreikis jai. Su kūrėjais – šios kultūros nešėjais ir skleidėjais mieste kūrėsi ir tradicinės kultūros vartotojai.”⁶¹ Sovietinė santvarka, atkreipė dėmesį ir į kaimiškos kultūros veiklos sritį. Lietuvos tautodailininkų sąjungos Kauno krašto pirmininko Valentino Jezersko nuomone, tokia visuomenės raidos etape susikūrė Lietuvos TSR liaudies meno draugija⁶².

Lietuvos TSR liaudies meno draugija buvo įkurta 1966 metais sausio 11 dieną. Tuo metu “liaudies meistrus” apjungė Lietuvos TSR dailės fondas, Lietuvos TSR vietinės pramonės ministerijos gamybinis meno verslų ir suvenyrų susivienijimas “Dovana” ir Lietuvos TSR liaudies meno draugija. Kiekvienai organizacijai buvo priskirti skirtingi veiklos tikslai.

Lietuviškoje tarybinėje enciklopedijoje “liaudies dailės” terminas įvardijamas, kaip meno šaka, kuri apima savamokslių liaudies meistrų sukurtus vaizduojamosios dailės (tapybos, skulptūros, grafikos) kūrinius ir taikomosios dekoratyvinės dailės

⁵⁸ Ten pat, p. 15.

⁵⁹ Ten pat, p. 15.

⁶⁰ Ten pat, p. 17 – 18.

⁶¹ Jezerskas V. *Tradiciniai amatai modernioje visuomenėje* // Tradicinių amatų gaivinimas: problemos ir perspektyvos. – Kaunas, 2005. p. 17.

⁶² Ten pat, p. 17.

(keramikos, tekstilės, medžio, akmens, metalo, odos, gintaro, kaulo, šiaudų) dirbinius⁶³.

F. Marcinkus, knygoje „Liaudies meno draugija“, siūlo, nesant istoriškai nusistovėjusios liaudies meninės kūrybos terminologijos, tokias definicijas: tarybinė liaudies dailė (tarybinė tautodailė) – tai istoriškai kintanti liaudies meno šaka, apimanti liaudies meistrų socialinės kultūros principais sukurtus vaizduojamosios ir taikomosios dekoratyvinės dailės kūrinius, tęsiančius klasikinės tautodailės tradicijas. Tarybinė saviveiklinė dailė (autorius nurodo, kad ji atsirado šeštame – septintame dešimtmetyje) – liaudies meistrų kūryba, kurios charakterį lemia tam tikros įgytos žinios, įgūdžiai ir orientacija į profesionaliąją dailę⁶⁴.

TSR kultūros ministerijos kolegija 1968 metais priėmė nutarimą „pertvarkyti LTSR liaudies meno draugijos veiklą, apribojant ją liaudies daile“⁶⁵. Netrukus po Lietuvos TSR liaudies meno draugijos reorganizavimo apribojant jos veiklą liaudies daile, 1968 metais Draugijos prezidiumo posėdis priėmė nutarimą „Dėl LTSR liaudies meno draugijos zonų skyrių sudarymo“⁶⁶. Buvo sudaryti penki Draugijos skyriai „meistrų kūrybinei ir organizacinei veiklai vadovauti“⁶⁷. Vilniaus zonos skyriaus valdybai priskirti Vilniaus, Druskininkų miestų ir Ignalinos, Molėtų, Šalčininkų, Širvintų, Švenčionių, Trakų, Utenos, Varėnos, Vilniaus, Zarasų rajonų liaudies meistrai⁶⁸. Vilniaus skyrius gavo naujas administracines patalpas ir parodų saloną Vytenio gatvėje 13⁶⁹.

Liaudies meno draugijos nariais tapdavo žmonės, neturintys dailininko diplomo. Jie nebuvo laikomi profesionaliais dailininkais ir kažkur tarybiniuose rėmuose juos reikėjo „įstatyti“. Lietuvos TSR liaudies meno draugijos įstatuose nurodoma, kad Draugija yra „respublikinė savanoriška visuomeninė kūrybinė organizacija, aktyviai padedanti įgyvendinti Tarybų Sąjungos Komunistų partijos politiką liaudies saviveiklinės dailės kūrybos srityje. <...>. Svarbiausi Draugijos uždaviniai: puoselėti lietuvių liaudies meną, ilgametės pažangias jo tradicijas; propaguoti liaudies meną plačiose darbo žmonių masėse; vadovauti respublikos liaudies meistrams, skatinti juos

⁶³ Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – Vilnius, 1980, T. 6, p. 492

⁶⁴ Marcinkus F., *Liaudies meno draugija...*, p. 6 – 7.

⁶⁵ Ten pat, p. 28.

⁶⁶ Ten pat, p. 31.

⁶⁷ Ten pat, p. 31.

⁶⁸ Ten pat, p. 31.

⁶⁹ Ten pat, p. 36.

kurti savitus meno kūrinis; tobulinti Draugijos narių kūrybos idėjinį – meninį, profesinį lygį; rūpintis Draugijos narių kūrybos ir buities sąlygomis.”⁷⁰

Kaimo buities kultūra atitiko sovietinės kultūros sampratą, tačiau ne taip tiesiogiai. Kaimo, etninės kultūros dalinis legitimizavimas buvo kompromisas. Sovietinė ideologija manipuliavo etniniu menu, bandant jį pateikti kaip dirbančios liaudies kultūros dalį. Tuometinėje literatūroje V. Rimkus rašė, “šiandieninė lietuvių liaudis – tai ne XIX a. valstiečių masė, o raštinga, beveik po lygiai pasiskirsčiusi kolūkietiškoji valstietija ir miestų darbininkija su nuolat augančiu kultūrinės ir techninės inteligentijos procentu.”⁷¹

Šiuo metu siekiama propaguoti tradicinį liaudies meną “praskiedžiant” jį klasių kovos ir revoliucinėmis tematikomis⁷². Sovietinės valdžios metais buvo keičiamas Lietuvos kaimo kultūros dirbinių turinys. Religinę liaudies skulptūrą, smutkelius, keitė žanrinės skulptūrėlės, kaltus kryžius – žvakidės. “Liaudies menui būdingos kažkokios temos, kokio nors siužeto ilgalaikė raida, kartojimas, pvz., rūpintojėlis <...> tradiciniame liaudies mene. <...>. Į šiuolaikinį liaudies meną atėjo kitos temos. Viena iš tokių yra velnio tema, gana populiarios humoristinės žvejo, medžiotojo ir panašios temos”⁷³. “Naujajam menui priskirtini ir nauji siužetai, motyvai, herojai, įkūnijami tradicinėse medžiagose, laikantis tradicinių, stilistinių savybių (traktorininko ar kosmonauto medžio skulptūra ir kt.)”⁷⁴ Taip pat buvo mėgstamos pasakų “Eglė žalčių karalienė”, “Birutė ir Kastytis” ir kitos temos.

Atsirado ir naujų produktų, tokių kaip gintaro mozaikos ar inkrustacijos, nors visas gintaro apdirbimas nebuvo etninis amatas. Sovietų sąjungos metais gintaro apdirbimas buvo “pritemptas” prie liaudies meno ir pateiktas kaip tradicinis žanras, atliekamas iš tradicinės medžiagos⁷⁵.

Dailės fondo gamybiniai kombinatai ir Lietuvos TSR vietinės pramonės ministerijos įmonės buvo gamybinio profilio. Juose dauguma “liaudies meistrų” arba kūrė etalonus, arba pagal juos gamino suvenyrus. Suvenyrų etalonai turėjo būti patvirtinami ir aprobuojami. “<... etaloną kuria ne tik liaudies meistrai, bet ir profesionalūs dailininkai, pasiremdami liaudies meno pavyzdžiais ir numatydami

⁷⁰ Lietuvos TSR liaudies meno draugijos įstatai. – Vilnius, 1983, p. 3 – 4.

⁷¹ Rimkus V. *Lietuvių liaudies menas. Paskaitų konspektas*. – Vilnius, 1982, p. 5.

⁷² *Dėl priemonių idėjiniam meniniam suvenyrų lygiui toliau kelti // Ideologinio darbo klausimai. Dokumentų rinkinys (1972 – 1975)*. – Vilnius, 1975, p. 112.

⁷³ Rimkus V. *Šiuolaikinis lietuvių liaudies menas*. – Šiauliai, 1977, p. 26.

⁷⁴ Rimkus V. *Lietuvių liaudies menas. Paskaitų konspektas...*, p. 6.

⁷⁵ Ten pat, p. 47.

technines tiražavimo galimybes. <... etaloną aprobuoja meno tarybos, techninės, ekonominės tarybos – visi papildo etalono įvaizdį, dar šiek tiek koreguoja, ir tada jis įgyja kolektyvinės kūrybos bruožus. <...>. <... tiražas – labai tikslus etalono pakartojimas – taip pat aprobuojamas meno tarybų, išlaiko labai mažai variantiškumo bruožų. Čia susiduriama su nauja, netradicine liaudies meno gimimo ir egzistavimo kokybe...>⁷⁶. Didžiuosiuose respublikos miestuose veikė firminės, specializuotos dovanų, meno dirbinių ir suvenyrų parduotuvės⁷⁷.

Remiantis liaudies meno tradicijomis sovietmečiu įvairiuose Lietuvos miestuose buvo organizuotos Amatų dienos – nuo 1971 metų jų buvo apie 20. Užsiimta amatų demonstravimu, vyko prekyba, pramogos, konkursai, buvo renkamas puodžių puodžius, kalvių kalvis⁷⁸. Vilniuje, Vingio parke, 1973 metais įvyko Amatų šventė. Šioje šventėje vyko medkirčių, pynėjų, medžio drožėjų, klumpdirbių, meninio drožimo, audėjų, mezgėjų, verpėjų, puodžių (nužiesti puodą), keramikų (padaryti gražiausią buitinių daiktą), švilpukų lipdymo, kiaušinių marginimo varžybos⁷⁹.

Tolesnei liaudies ir saviveiklinės dailės plėtotei buvo patvirtintas TSKP Centro komiteto 1974 metų nutarimas “Dėl liaudies meno verslų”⁸⁰ ir Lietuvos KP Centro Komiteto 1975 metų nutarimas “Dėl liaudies meno verslų tolesnio plėtojimo”⁸¹. Siekta, kad daugiau būtų gaminama unikalių, meniškų dirbinių, vietoj masinės ir serijinės dirbinių gamybos⁸².

Lietuvos TSR liaudies meno draugija 1976 metais kreipėsi į Kultūros paminklų apsaugos inspekciją, prašydama, kad numatytų patalpas Lietuvos TSR liaudies meno draugijos administracijai ir parodų salonui Vilniaus senamiesčio pastatų rekonstrukcijos eigoje. Liaudies meno draugija nurodė, kad persikėlimas į Vilniaus senamiesčio teritoriją teigiamai atsilieptų Draugijos veiklai. Tuo pačiu pats jos buvimo faktas praturtintų Senamiesčio kultūrinį – muziejinį veidą. Vilniaus miesto Vykdomasis komitetas 1976 metais kovo 25 dieną skyrė Lietuvos TSR liaudies meno

⁷⁶ Rimkus V. *Lietuvių liaudies menas...*, p. 24.

⁷⁷ *Ką siūlo meno meistras* // Kooperatyvas, 1969, Nr. 4, p. 7.

⁷⁸ Milius V. *Lietuvos kaimų ir miestelių amatai* // Tradicinių amatų gaivinimas: problemos ir perspektyvos. – Kaunas, 2005, p. 14.

⁷⁹ Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F. 499, A. 1, B. 126

⁸⁰ *Dėl liaudies meno verslų* // Tiesa. – 1975, p. 26.

⁸¹ *Dėl liaudies meno verslų tolesnio plėtojimo* // Ideologinio darbo klausimai. Dokumentų rinkinys (1972 – 1975 m.). – Vilnius, 1975, p. 148 – 152.

⁸² *Dėl liaudies meno verslų tolesnio plėtojimo...*, p. 146.

draugijos Vilniaus skyriui patalpas Vilniaus senamiestyje. Patalpos buvo skirtos parodai – pardavimui, adresu Stiklių gatvė 2⁸³.

Sovietinė santvarka, prižiūradama Lietuvos LTSR liaudies meno draugiją, siekė liaudies meistrus panaudoti savo ideologiniams tikslams, suteikdama jiems įvairias privilegijas. Buvo suteikiamos geros darbo sąlygos, jei liaudies meistro dirbiniai atitikdavo sovietinės ideologijos standartus⁸⁴. Lietuvos TSR Liaudies meno draugijos nariams buvo suteiktos kūrybinės dirbtuvės Vilniaus mieste, rajone ir senamiestyje. Nuo 1976 metų Lietuvos TSR liaudies meno draugija tarpininkavo Vykdomųjų komitetų tarybose suteikiant kūrybines dirbtuves liaudies meistrams⁸⁵. Vilniaus mieste 1977 metais Lietuvos TSR liaudies meno draugijos nariai turėjo septynias kūrybines studijas pusrūsiuose, vieną kolektyvinę ir vieną individualią studijas⁸⁶. Ši praktika buvo tęsiama ir vėlesniais metais, o 1989 metais gegužės 30 dieną buvo patvirtinti paskutiniai kūrybinių dirbtuvių skyrimo nuostatai⁸⁷. Dvidešimt penki Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrijos nariai gavo žemės sklypus Vilniaus rajone Kairėnų gyvenvietėje⁸⁸.

Sovietiniais laikais senoji dvarų ir miestų kultūra buvo svetima, neatitinkanti ideologinių nuostatų. Senosios amatininkystės tradicijos, kurios atspindėjo dvarų ir miestų kultūrą, buvo sulietos su profesionalia daile. Taip pat šios tradicijos buvo tęsiamos restauracinių dirbtuvių veikloje⁸⁹.

Vilniaus valstybiniame dailės muziejuje 1946 metais buvo įkurtos pirmosios Lietuvoje tapybos restauravimo dirbtuvės. Pranas Gudynas tapęs muziejaus direktoriumi 1953 metais šias dirbtuves išplėtė. 1968 metais buvo nuspęsta dirbtuves, kuriose dirbo 22 įvairių specializacijų restauratoriai⁹⁰, pertvarkyti į respublikinės reikšmės restauravimo dirbtuvę su tapybos, grafikos, skulptūros, monumentaliosios ir dekoratyvinės dailės, tekstilės ir keramikos, metalo, medžio ir baldų bei mokslinių

⁸³ Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F. 499, A. 1, B. 200.

⁸⁴ Liaudies meno draugijos parodinis fondas (1970 – 1984). – Vilnius, 1984, p. 7.

⁸⁵ Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F. 499, A. 1, B. 200.

⁸⁶ Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F. 499, A. 1, B. 227.

⁸⁷ Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrijos archyvas, Vytenio g. 13.

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Baublienė M. *Muziejaus ligoninėje* // Literatūra ir menas. – Vilnius, 1971, p. 6.

⁹⁰ Lukšienė J., Senvaitienė J. *Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno muziejinių vertybių restauravimo centro įnašas į kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugą Lietuvoje* // Kultūros paminklai. – Vilnius, 2000, Nr. 7, p. 26. G. Drėmaitė nurodo, kad 1968 m. Vilniaus valstybiniame dailės muziejuje dirbo 9, o 1970 m. 15 restauratorių, tarp kurių vienas metalo restauratorius. Žr.: Drėmaitė G. *Privalome apsaugoti paminklus* // Muziejai ir paminklai. – Vilnius, 1970, p. 115 – 119.

tyrimų sektoriais. Tais pačiais metais įvyko pirmoji dirbtuvėse restauruotų kūrinių paroda⁹¹.

1978 metais gruodžio 13 dieną Lietuvos kultūros ministras patvirtino Lietuvos dailės muziejaus direktoriaus įsakymą dėl dailės kūrinių restauravimo ir konservavimo centro prie Lietuvos dailės muziejaus įsteigimo⁹². Taip restauravimo dirbtuvės buvo reorganizuotos į Muziejinių vertybių konservavimo ir restauravimo centrą. Jis buvo įkurtas viename iš didikų Oginskių rūmų korpusų (Rūdninkų g. 8). 1979 metais Centrai buvo suteiktas ilgamečio Lietuvos dailės muziejaus direktoriaus, pirmojo profesionalaus tapybos restauratoriaus Prano Gudyno (1919-1979) vardas⁹³.

1948 metais Lietuvos TSR ministrų taryba patvirtino kultūros paminklų apsaugos nuostatus, o 1949 metais tokius nuostatus ir nutarimą pagerinti kultūros paminklų apsaugą priėmė ir Lietuvos Vyriausybė. Vyriausybės nutarimu 1950 metais buvo įsteigta pirmoji paminklotvarkos darbų organizacija – Mokslinės restauracinės gamybinės dirbtuvės (toliau MRGD)⁹⁴. Įstatuose nurodoma, kad jos uždavinys konservuoti ir restauruoti – remontuoti architektūros ir kitus kultūros paminklus. Taip pat nurodoma pritraukti į darbą skirtingus specialistus, organizuoti kadru paruošimą⁹⁵. Nuo 1972 metų Dailės akademijos (tuometinis Dailės institutas) interjero ir įrengimo katedroje buvo ruošiami architektūros paminklų restauravimo specializacijos studentai⁹⁶.

Sovietiniais metais buvo organizuojamos restauratorių kūrybinės dirbinių parodos. “Respublikiniame kultūros paminklų restauravimo treste dirba nemažas būrys meno kūrinių restauratorių: dailininkai, skulptoriai, medžio drožėjai, metalistai, lipdytojai bei auksuotojai. Šalia pagrindinio darbo – meno kūrinių restauravimo, jie nemažą laisvalaikio dalį skiria kūrybai. Jau tapo tradicija rengti naujametines dailininkų – restauratorių kūrybos parodas. Šioje parodoje 28 dailininkai restauratoriai eksponuoja apie 100 kūrinių...>. Parodos debiutantai – metalistai, pirmą kartą eksponuojantys

⁹¹ Baublienė M. *Muziejaus ligoninėje* // Literatūra ir menas. – Vilnius, 1971, p. 6.

⁹² LDM Prano Gudyno restauravimo centro informacija, Rudininkų g. 8. Žr.: http://www.ldm.lt/Muziejus_ir_padaliniai/RC_istorija.htm

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Glemža R. J. *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*. – Vilnius, 2002, p. 26 – 27.

⁹⁵ LCVA, F. R – 857, A1, B. 27.

⁹⁶ Lietuvos TSR dailės institutas. – Vilnius, 1981, p. 24.

metalinius papuošalus, medalius.”⁹⁷ Dalis meistrų, dirbusių restauravimo dirbtuvėse tai pat buvo Lietuvos TSR liaudies meno draugijos nariais.

Sovietinė sistema perėmė nepriklausomos Lietuvos laikotarpio požiūrį į amatą, kaip į kaimo kultūros tradiciją, tačiau dėmesį skyrė ne tautiškumo, o liaudiškumo propagavimui. Lietuvos TSR liaudies meno draugija įkūrė savotišką “liaudies meistrų” cechą. Draugija turėjo įstatus, griežtai reglamentuotas veiklos taisykles, tačiau skirtingai nuo cechų, tai buvo ne savivalda, o valdoma struktūra, kurioje amatas buvo “kūryba”, o amatininkas - “liaudies meistras”. Sovietinėje sistemoje liaudies menas tapo parodiniu, ekspoziciniu ir reprezentaciniu reiškiniu.

Amatininkiškoji veikla sovietinėje sistemoje buvo nelegali. Sovietiniais metais individuali gamyba buvo apsunkinta, nes gamintojas negalėjo įsigyti žaliavų nebūdamas Lietuvos TSR liaudies meno draugijos nariu. Nepaisant sovietinės sistemos suvaržymų, egzistavo nelegali dirbinių prekyba. Audėjos, staliai, kalviai, puodžiai ir kiti “liaudies meistrai” gamino ir parduodavo savo dirbinius be valstybės tarpininkavimo.

⁹⁷ *Respublikos kultūros paminklų restauravimo tresto dailininkų – restauratorių kūrybos paroda 1978 m. sausio 5 – vasario 28 d.* – Vilnius, 1978, p. 1.

Amatai nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu

Jau M. Gorbačiovo „perestroikos“ laikotarpiu dingsta valstybinis liaudies meno reguliavimas. Devintojo dešimtmečio pabaigoje leista kurtis smulkiems verslams – „kooperatyvams“. Palaipsniui pradeda atsirasti piniginiai prekiniai santykiai.

Lietuvos TSR liaudies meno draugija 1989 metais sausio 25 dieną kreipėsi į Lietuvos TSR ministrų tarybą prašydama, kad Lietuvos TSR liaudies meno draugija būtų perorganizuota į kūrybinę Lietuvos tautodailės sąjungą. „Dabar respublikoje susidariusi padėtis stabdo tautodailės raidą, gimdo neigiamus reiškinius. Susidarius palankioms sąlygoms užsiiminėti individualia darbine veikla ir steigiantis kooperatyvams, kurie kuria meninę produkciją, jiems susidarė palankesnės sąlygos negu liaudies meistrams. Tautodailės kūrėjų galimybės ir prestižas gali išlikti nepažeistas tik tuomet, jeigu jie dalyvaus kūryboje, garsinančioje mūsų respubliką šalyje bei užsienyje, ir realizuos savo kūrinius ne blogesnėmis negu kooperatininkai teisėmis ir konkurencijos sąlygomis. Būtina talentingiausius tautodailės kūrėjus pakelti į aukštesnę pakopą, suteikiant jiems laisvo tautodailės kūrėjo statusą.“⁹⁸

VII neeiliniame Lietuvos liaudies meno draugijos suvažiavime 1989 metų birželio 10 dieną buvo pakeistas Lietuvos liaudies meno draugijos pavadinimas į Lietuvos tautodailininkų sąjungą (toliau LTS) ir patvirtinti nauji įstatai⁹⁹. Taip pat buvo priimtas nutarimas, „prašyti anuliuoti LTSR ministrų tarybos 1987 metų balandžio 7 d. nutarimo Nr. 93 „Dėl individualios darbinės veiklos“ 10 punktą, (nuo kurio priklausė Lietuvos liaudies meno draugijos veikla, susijusi su patentų išdavimu), nes tai diskredituoja naujai susikūrusią Lietuvos tautodailininkų sąjungą.“¹⁰⁰

LTS įstatuose buvo numatyta, kad skyriai steigiami teritoriniu principu ir jungė atskirų miestų (regionų) narius. Lietuvos tautodailininkų sąjunga Vilnius bendrija vienijo Vilniaus miesto, Vilniaus apskrities ir aplinkinių apskričių tautodailininkus, dirbančius vaizduojamosios ir taikomosios dailės srityse¹⁰¹.

Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, sparčiai pradeda vystytis rinkos ekonominiai santykiai, kurie sudarė sąlygas amatininkystės atsiradimui. Pradėjo kurtis įvairios dirbtuvės individualių įmonių, uždaru akcinių bendrovių ir patentų sistemos pavidalu. Piniginių – prekinų santykių išraiška atsiskleidė Pilies gatvės prekyboje su prastais,

⁹⁸ Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F. 499, A. 1, B. 541.

⁹⁹ Ten pat.

¹⁰⁰ Ten pat.

¹⁰¹ Ten pat.

meniniu požiūriu, masiniais dirbiniais. Šiuo laikotarpiu stambus, nuo sovietmečio laikų išlikęs meno verslų ir suvenyrų gamybinis susivienijimas “Dovana” nebepajėgė išsilaikyti. 1991 metų sausio 9 dieną buvo mažinami darbuotojų etatai, dėl sumažėjusių darbo apimčių¹⁰², o vėliau, 1999 metais, “Dovana” bankrutavo¹⁰³.

Šiuos procesus įtakojo kintantis socialinis visuomenės sluoksnis, to meto mažas turistų skaičius ir perkamosios galios smukimas. Atėjusios iš vakarų mados, kiniečių produkcija, bei siūloma mažesnė kaina, tarnavo šio laikotarpio poreikiams. Šie procesai įtakojo ir “Dailės” gamybinių kombinatų likimus. Iš trijų Lietuvoje veikusių “Dailės” gamybinių kombinatų, išliko vienas, perorganizuotas į uždarą akcinę bendrovę Vilniaus “Dailė”¹⁰⁴. UAB Vilniaus “Dailė” patalpose veikia Keramikos ir Odos meno centrai.

Kalbant apie amatų įpaveldinimą Vilniaus mieste iki Vilniaus miesto savivaldybės vykdomos *Dailių amatų, etnografinių verslų ir mugių* programos atsiradimo, galima išskirti šias dirbtuves.

Vilniaus senamiestyje veikia trys, dar nuo sovietmečio laikų “paskirtos”, tautodailininkų kūrybinės dirbtuvės. Viena dirbtuvė Pranciškonų gatvės 6 namo kieme. Čia dirba kalvis Kęstas Jukėnas, buvęs Lietuvos liaudies meno draugijos narys, tačiau dirbtuvę žino tik aplinkui gyvenantys žmonės (7 pav.).

Kita, labiau žinoma, juostų ir tautinių drabužių audimo dirbtuvė, adresu Žydų g. 2. Dirbtuvė priklauso tautodailininkėms audėjoms A. Mickuvienei (Lietuvos liaudies draugijos narė nuo 1982 m.) ir M. Kriukelienei (Lietuvos liaudies draugijos narė nuo įkūrimo t.y. 1966 m.) (8 pav.). Kalbinta A. Mickuvienė pasakojo, kad patalpos buvo skirtos 1974 metais tuometinės Lietuvos liaudies draugijos. Privatizavimo bangos metu, apie 1992 metus, tautodailininkės patalpas privatizavo, tačiau jų nepardavė ir pratęsė juostų ir tautinių drabužių audimo dirbtuvės veiklą.

Dar viena veikianti tautodailininko atvira dirbtuvė, įsikūrusi Aušros Vartų g. 17. Dirbtuvė priklauso medžio drožėjui, tautodailininkui J. Bugailiškiui, kuris gamina skulptūras, muzikos instrumentus ir medinius žaislus (9 pav.). J. Bugailiškis prisimena, kad prieš jį, šioje dirbtuvėje dirbo rago ir metalo meistras.

¹⁰² VAA, F. 2177, A. 1, B. 1.

¹⁰³ VAA, F. 2177, A. 1, B. 22.

¹⁰⁴ <http://www.registrucentras.lt/jar/paieska/index.php?pav=Vilniaus+%22Dail%EB%22&for=&sta=&kod=&sav=&p=1>

Visos kitos patalpos, kurios buvo skirtos kūrybinėms dirbtuvėms įsirengti, buvo privatizuotos ir parduotos. Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrijos pirmininkė R. Kraujalienė prisimena, kad iš 25 skirtų tautodailininkams kūrybinėms dirbtuvėms įsirengti skirtų sklypų Vilniaus Kairėnų gyvenvietėje, du po privatizacijos išliko, o visi kiti buvo parduoti.

1995 metais buvo įkurtas Juodosios keramikos centras¹⁰⁵ (10 pav.), o 2001 metais įsikūrė atvira keramikos dirbtuvė – galerija “Amatų gildija” (11 pav.).

Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centras ir toliau tęsia savo restauracinę veiklą. Šiuo metu Centre dirba 68 restauratoriai ir 10 tyrėjų¹⁰⁶. “Restauratorių ugdymas senai jaudino visus susijusius su kultūros paminklų apsauga. Dabar jau nekelia abejonių tai, kad restauravimas nėra tik amatas, kurį gali išmokti dirbdamas su patyrusiu specialistu jo dirbtuvėje. Tai profesija, kuriai reikia specialiai pasirengti: įgyti žinių iš meno istorijos, kūrinių technologijų ir jų istorinės kaitos”¹⁰⁷.

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu susikūrė ir privačios restauravimo dirbtuvės. Vilniaus mieste veikia AB “Vilniaus restauratoriai” (Visorių g. 8), Individuali Vytauto Dzinziliausko įmonė (Giedraičių g. 59), AB “Akantas” (Utenos g. 41a), UAB “Rūpintojėlis” (Klaipėdos g. 5), UAB “Resvita” (Žydų g. 4 a), UAB “Vilniaus vargonų dirbtuvė” (Visorių g. 8), UAB “Ugniavietė” (Žydų g. 4 a) ir J. Pilipavičiaus restauravimo įmonė, adresu Teatro g. 9¹⁰⁸.

Prie Vilniaus arkivyskupijos kurijos ekonomo tarnybos yra įkurtas “Amatų centras” (Paco g. 4). Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centro, privačių restauravimo dirbtuvių ir “Amatų centro” veikla yra uždaro pobūdžio. Šios organizacijos vykdo savo veiklą konkrečioms tikslams, negamina produkcijos platesnei rinkai, amatų įpaveldinimo procese jų veiklą nesijaučia. Vilniaus mieste veikia ir daugiau amatininkiškojo pobūdžio dirbtuvių, patentų ir individualių įmonių pavidalu, kurios taip pat nedalyvauja amatų įpaveldinimo procesuose.

Vilniaus miesto savivaldybė (toliau Savivaldybė) 2003 metais pradėjo įgyvendinti *Dailių amatų, etnografinių verslų ir mugių programą*. Programa skirta Vilniaus miesto vizijos iki 2020 metų krypties “Savita aplinka” ir plėtros prioriteto “Vilniaus

¹⁰⁵ <http://www.ceramics.w3.lt/apie%20mus.htm>

¹⁰⁶ LDM Prano Gudyno restauravimo centro informacija, Rudininkų g. 8. Žr.: http://www.ldm.lt/Muziejusir_padaliniai/RC_veikla.htm

¹⁰⁷ Lukšienė J., Senvaitienė J. *Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno muziejinių vertybių restauravimo centro įnašas į kilnojamojų kultūros vertybių apsaugą Lietuvoje* // Kultūros paminklai. – Vilnius, 2000, Nr. 7, p. 28.

¹⁰⁸ <http://www.muziejai.lt/Restauratoriai/imones.htm>

miesto tarptautinio konkurencingumo didinimas” įgyvendinimui¹⁰⁹. Šia programa “siekiama sudaryti sąlygas dailiųjų amatų, menų ir etnografinių mugių klestėjimui Vilniaus senamiestyje ir labiau susieti paveldą su dabarties gyvenimo įvairove, atkurti sunykusią dailiųjų amatų, etnografinių verslų tradiciją, skatinti amatininkų dirbtuvių, parduotuvių, “gyvų” muziejų, meno galerijų, etnografinių užėigų steigimą senamiestyje. Šiuo tikslu siekiama kuo efektyviau naudoti Savivaldybei priklausantį turtą senamiestyje”¹¹⁰.

Pagal *Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių* programą Vilniuje Savivaldybės išnuomotose patalpose veikia 13 atvirų dirbtuvių. Darbo priede pateikiama lentelė su atvirų dirbtuvių pavadinimais ir lokacinėmis jų vietomis Vilniaus mieste (12 pav.).

Užupio kalvystės muziejuje – galerijoje galima susipažinti su kalvystės amatu. Kalviai demonstruoja amata, supažindina su pagrindiniais metalo apdirbimo būdais, kalvių įrengimais ir įrankiais¹¹¹. Galerijoje rengiamos parodos, prekiaujama kalvystės dirbiniais (13 pav.). Užupio kalvystės muziejų – galeriją įkūrė UAB “Vilniaus kalviai”.

Vilniaus puodžių cechas numato įkurti atvirą dirbtuvę, kur kiekvienas galės susipažinti su viduramžių puodžiaus amatu: molio masės paruošimo būdais, koklių darymo technologijomis, buitinės viduramžių keramikos – keptuvių, šutinimo indų, dubenėlių pavyzdžiais (14 pav.). Vilniaus puodžių cecho įkūrėjai - keramikų grupė Dainius Strazdas, Elena Aleksejeva ir Donatas Šimukonis¹¹².

Galerijoje “Vitražo manufaktūra” eksponuojami ir parduodami Lietuvos vitražų meistrų ir studentų darbai. Organizuojamos autorinės parodos. Galerijoje dirbantys vitražistai demonstruoja vitražo montavimo procesą. Galeriją įkūrė vitražistė Julija Vaičienė ir stiklo menininkas Viktoras Dailidėnas.¹¹³ (15 pav.).

UAB “Sauluva” demonstruoja verbų pynimo (Totorių g. 20) ir kiaušinių marginimo (Pilies g. 36) procesus (16 pav.). UAB “Sauluva” galerijos įkūrėjai Eglė ir Algimantas Miknevičiai¹¹⁴.

¹⁰⁹ Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2001 m. lapkričio 28 d. sprendimu Nr. 434. Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra, Stiklių g. 4.

¹¹⁰ Ten pat

¹¹¹ *Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių programa*. – Vilnius, 2005, p. 4.

¹¹² Ten pat, p. 6.

¹¹³ Ten pat, p. 12.

¹¹⁴ Ten pat, p. 14.

Baltijos gintaro meno centre pristatoma inkluzų kolekcija, Baltijos gintaro susidarymo eiga, parodomas gintaro apdirbimo procesas, “kurį modernia technika atlieka profesionalus menininkas”¹¹⁵ (17 pav.). Baltijos gintaro meno centrą įkūrė Virginija ir Kazimieras Mizgiriai.

Auksakalių gildijoje “Meno niša” galima pamatyti “naujausių lietuvių profesionalų dailininkų darbus, įsigyti ar užsisakyti autorinį papuošalą, juvelyrinį akmenį, emalio kūrinį ir gauti išsamią informaciją apie juos”¹¹⁶ (18 pav.). 2002 metais Auksakalių gildiją “Meno niša” įkūrė Marytė Gurevičienė ir Diana Stomienė.

Studijoje – galerijoje “D’arijaus papuošalai” galima sužinoti, “kaip laikui bėgant kito brangakmenių formos, jų šlifavimo bei įstatymo būdai, susipažinti su juvelyro darbu, įrankiais ir mokymo procesu – papuošalų modeliavimo iš vaško, paviršiaus apdirbimu, brangiųjų akmenų įstatymu florentiškos mokyklos tradicija”¹¹⁷ (19 pav.). Papuošalų studiją – galeriją įkūrė Darius Gerlikas, “juvelyras dizaineris”.

Studijoje – galerijoje “Delmonas” “mokoma įvairių medžiagų dekoravimo technikų. Viena jų – batika...>”¹¹⁸ (20 pav.). Studijos – galerijos “Delmonas” įkūrėja dailininkė Regina Fledžinskienė.

Tekstilės galerijos “Aukso avis” “pagrindinis tikslas supažindinti visuomenę su senaisiais tradiciniais Lietuvių liaudies amatais per šiuolaikinę prizmę. Kurti, naudojant naujus žinomus ir atgaivinant senus tekstilės gamybos būdus (audimą, veltinio gamybą, siuvinėjimą ir t.t.) šiuolaikinėje aplinkoje, nuolat ieškant naujų išraiškos formų”¹¹⁹ (21 pav.). Tekstilės galerijos “Aukso avis” įkūrėja Julija Žilėnienė.

Galerijos “Godas” įkūrėja tautodailininkė N. Jurėnienė. “Jos iniciatyva čia matysite tradicinių liaudies rankdarbių iš pakulų, plunksnų, molio, tekstilės, augalų ir medžio papuošalus eglutei, susipažinsite su siuvimo ir siuvinėjimo menu.”¹²⁰ (22 pav.)

Karpinių salono įkūrėjas, tautodailininkas Klaidas Navickas “moko ir demonstruoja karpinių amato”¹²¹ (23 pav.).

¹¹⁵ Ten pat, p. 16.

¹¹⁶ Ten pat, p. 20.

¹¹⁷ Ten pat, p. 22.

¹¹⁸ Ten pat, p. 24.

¹¹⁹ Ten pat, p. 26.

¹²⁰ Ten pat, p. 28.

¹²¹ Ten pat, p. 30.

Lietuvių kulinarijos muziejus “Dauprė” numato įrengti muziejinę visuomeninio maitinimo įstaigą, kurioje lankytojai bus supažindinami su Lietuvos kulinarijos istorija ir jos raida¹²² (24 pav.). Šį Kulinarijos muziejų kuria UAB “Dauprė”.

Tymo kvartalo atkūrimo projektas yra sudėtinė *Dailių amatų, etnografinių verslų ir mugių* programos dalis. Siūloma atkurti po Antro pasaulinio karo sunykusį istorinį priemiestį prie Tymo gatvės. “Kvartale būtų rodoma priemiesčio kultūra, kaimo ir miesto sąveika...>”¹²³ Numatoma atkurti šį istorinį priemiestį, įsteigiant čia “Amatų miestelį”, kuriame būtų plėtojami tradiciniai amatai ir verslai¹²⁴.

Nuo 2005 metų vasaros, Tymo kvartale, Paupio gatvėje, rikiuojasi medinių namelių – prekystalių eilė, kurie iki šiol yra nenaudojami. Matyt, todėl, kad Pilies gatvės prekeiviai, taip pat *Dailių amatų, etnografinių verslų ir mugių* programos dalyviai ir kiti suinteresuoti asmenys, kol kas nenori keltis į Tymo kvartalą, nes jis nėra turistų ir miesto gyventojų traukos centras.

Atkuriamo Tymo kvartalo keli pastatai bus pritaikyti odminių, kalvių ir keramikų dirbtuvėms. Numatyta įrengti Vilniaus kulinarinio paveldo centrą, su pastoviai veikiančia užėiga¹²⁵.

Siūloma atkurti pastatų bendrus tūrius ir bendruosius architektūrinius bruožus, numatant dailių amatų dirbtuves su gyvenamosiomis patalpomis mansardoje. Rekomenduojama pastatus pritaikyti siuvimo, audimo, juvelyrinių dirbinių, medžio drožybos ir panašių amatų dirbtuvėms, eksponavimui ir pardavimui¹²⁶.

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu atsiradusi rinkos ekonomika vertė dailiuosius amatus prisitaikyti prie naujų sąlygų, kurios lėmė, kad etnografiniai amato bruožai palaipsniui prarandami, o juos keičia kosmopolitinis, ryškus produktas. Išnyksta kolektyvinis, aprobuotas produktas, kurio etaloną kūrė dailininkai. Jį keičia individualūs, bet ne būtinai etnografinių bruožų turintys, dirbiniai. Dailininkui tampa privalu atlikti dirbinį nuo pradžios iki galo.

Vilniaus miesto savivaldybė kurdama Vilniaus miesto viziją, skatina ir remia dailiuosius amatus, kaip, pritraukiantį turistus į Vilniaus miestą, vieną iš elementų. Tačiau, lyginant šios dienos amatų padėtį su Vilniaus amatais lenkų okupacijos

¹²² Ten pat, p. 32.

¹²³ *Tymo kvartalo atkūrimas ir integravimas į miesto turistinių centrų sistemą programa // Savivaldybės įmonė “Vilniaus planas”. – 2002, Vilnius, VSAA, Stiklių g. 4., p. 11.*

¹²⁴ *Dailių amatų, etnografinių verslų ir mugių programa...*, p. 34.

¹²⁵ *Tymo kvartalo atkūrimas ir integravimas į miesto turistinių centrų sistemą programa...*, p. 15.

¹²⁶ Ten pat, p. 15.

laikotarpiu, galima teigti, kad dailiųjų amatų padėtis šiandieniniame Vilniuje yra liūdna. Žinoma, reiktų vertinti objektyviai, nes rinka nulemia amatininkų skaičių ir sunku būtų kalbėti apie atsiradimą amatininkų cechų, jungiančių panašios specializacijos dirbtuves, gausumą.

Vertinant LTS, kaip sovietiniais laikais įkurtą amatininkų - tautodailininkų "cechą", pastebima, kad jo reikšmė nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu nuolat mažėjo. Rinkos ekonomikos sąlygomis LTS nariai nustojo privilegijų, kurias suteikė Lietuvos liaudies meno draugija sovietmečiu. Iki LR meno kūrėjo ir meno kūrėjų organizacijų įstatymo priėmimo¹²⁷, tautodailininkai turėjo meno kūrėjų organizacijos statusą. Po šio įstatymo, neperregistravus LTS, kaip meno kūrėjų organizacijos, LTS nariai prarado meno kūrėjo statusą. Šiuo metu LTS likimas yra neaiškus, nes yra įkurta nauja Lietuvos tautodailės kūrėjų asociacija¹²⁸, o LTS Vilniaus bendrija siekia gauti meno kūrėjų organizacijos statusą. Galima pastebėti, kad jei LTS Vilniaus bendrija gautų meno kūrėjų statusą, išnyktų skirtumas tarp tautodailininkų ir dailininkų.

Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių programos rėmuose yra įkurta Vilniaus dailiųjų amatų asociacija, kurios asocijuoti nariai yra tik tie, kurie pagal programą iš Savivaldybės gavo patalpas. Čia galima išžiūrėti privilegijuoto "cecho" kūrimosi tendenciją.

¹²⁷ Asmeninis archyvas. Žr.: www.lrs.lt

¹²⁸ Pareiškimas 2006 04 // Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrija, Vytenio g. 13.

Amatų įpaveldinimas Vilniuje

Vertinant iš dabartinio taško, XXI amžiaus, kai Lietuvos identitetas aiškus, Lietuvos valstybė yra Europos sąjungos narė, pats laikas suvokti, kad juntama būtinybė paveldinti senuosius Vilniaus amatus, kurie etnografinių bruožų neturėjo.

Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių programa nepilnai įpaveldina senuosius Vilniaus amatus. Lyginant su senųjų Vilniaus cechų amatais, tik kelios atviros dirbtuvės atitiktų senuosius Vilniaus amatus. Todėl, būtinas istorinio pagrindimo vertinimo kriterijus, kurį peržvelgtų ne Vilniaus prekybos, pramonės ir amatų rūmai, o kompetentingų mokslinių įstaigų darbuotojai.

Vertinant dirbtuves, dalyvaujančias *Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių* programoje, galima padaryti išvadą, kad kai kurios iš jų yra labiau galerijos, nei atviros dirbtuvės. Kelios programoje esančios dirbtuvės galėtų atstovauti siuvėjų amato tradiciją, tačiau jos savo veikloje tokio uždavinio nekelia.

Nepriklausančios *Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių* programai veikiančios atviros dirbtuvės Vilniuje, neturėtų prarasti galimybės prisijungti prie šios programos ir prie Vilniaus dailiųjų amatų asociacijos lygiomis teisėmis t.y. asocijuotais nariais.

Taip pat nėra aiškus amatininko apibrėžimas, nes nėra reglamentuotas amatininko statusas. Amatininkas turėtų būti atskirtas nuo verslininko, užsiimančio amato ir prekybos organizavimu. Amatininkas turėtų sugebėti pats savarankiškai padaryti nuo pradžios iki galo vienetinius arba mažo tiražo dirbinius, valdyti gamybos priemones, pats arba per tarpininkus parduoti savo produkciją ir gyventi iš savo verslo. Iš šių pozicijų žiūrint, tik kelios *Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių* programos dirbtuvės atitiktų siūlomą amatininko terminą.

Prisitaikant prie dabarties realijų, įpaveldinant Vilniaus miesto senuosius amatus, turėtų būti paveldinami ir etnografiniai amatai. Vilniaus miestą lankančiam turistui gali būti įdomi ne tik senųjų Vilniaus amatų tradicija, bet ir pažintis su etnografiniais amatais. Šioje vietoje pastebėčiau, kad tautodailininkai labiau atitinka aukščiau paminėtą amatininko apibrėžimą. Todėl LTS Vilniaus bendrija, kaip etnografinės tradicijos tęsėja, turėtų labiau sąveikauti su *Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių* programos koordinatorė, Senamiesčio atnaujinimo agentūra.

Apibrėžiant skirtumą, tarp dailiųjų ir nedailiųjų amatų, nedailiuosius amatus priskirčiau prie smulkaus ir vidutinio verslo statusą turinčių įstaigų. Tuo tarpu

dailiesiems amatams turėtų būti pritaikomas aukščiau paminėtas amatininko apibrėžimas.

Patalpos, kuriose veikia atviros dirbtuvės, neturėtų būti privatizuojamos, nes nėra išlikusi amato pereinamumo iš tėvų vaikams tradicija ir nebus aiškus atvirų dirbtuvių tolimesnis likimas.

Įpaveldinant senuosius Vilniaus amatus, reikėtų apibrėžti, kas yra įpaveldinama: ar pavadinimas, ar ir senosios (kiek leidžia sąlygos) technologijos. Jei įpaveldinamos senosios technologijos, amatininkų dirbtuvės galėtų būti jungiamos su restauravimo centrais, ne tik dėl galimybės gauti užsakymus ir tokiu būdu išsilaikyti, bet ir dėl istorinio pagrįstumo.

Programoje turėtų būti numatyta galimybė tokių išnykusių amatų, kaip gobeleno audimo arba ginklakalio dirbtuvių atkūrimas. Programa dalyvius turėtų rinktis ne tik iš esamų amatininkų, bet ir suteikti galimybę norintiems išmokti išnykusių amatų technologijų.

Aktualus ir istoriškai buvusių mugių atkūrimo klausimas. Pvz.: Šv. Baltramiejaus mugė. Tokios šiandien organizuojamos mugės ir šventės, kaip Vilniaus dienos ar buvusi Pranciškaus mugė, neturi istorinio pagrindimo, o šventė „Skamba skamba kankliai“ atsirado tik sovietmečiu ir atstovavo etnografinę, kaimo kultūrą.

Įpaveldinant senuosius Vilniaus amatus, išskyrus numatytą atkurti Tymo kvartalą, nėra galimybės juos įpaveldinti istorinėse jų buvimo vietose. Šias vietas galima būtų pažymėti paminklinėmis lentomis. Darbo priede pateikiama lentelė su istorinėmis Vilniaus amatininkų cechų vietomis (25 pav.).

Vilniaus mieste gali būti atskiros amatininkų dirbtuvės, kurios savo veikla nebūtinai turi atitikti senuosius arba etnografinius Vilniaus amatus, tačiau šioms dirbtuvėms steigti turėtų būti atskira programa.

1495	Auksakalio Dailusis amatas, įpaveldinimas galimas per veikiančią dirbtuvę Vilniuje. Siuvėjo Vilniuje gausu siuvimo ateljė, nesiekiančių dizainerių statuso. Įpaveldinimas būtų galimas, jei siuvyklos ištrauktų į Vilniaus miesto kultūrinio turizmo plėtojimo procesus, supažindindamos su Vilniaus siuvėjų cecho istorija, demonstruodamos (su galimybe parduoti) pagal istorinių laikų analogus, pasiūtą produkciją ir dalyvaudamos Vilniaus istorinėse mugėse.
------	---

1509	Barzdaskučio (šis cechus 1584m. prijungtas prie chirurgo). Vietos nustatymo ir paminklinės lentos galimybė.
1516	Kalvio, katiliaus, šaltkalvio (1569m. cechą papildė ginklakaliai ir dumplininkai; 1579m. atsiskyrė dumplininkai, įsitraukė peilininkai; 1601m. cechui jau priklausė laikrodininkai ir pentininkai; 1663m. įsikūrė atskiras šaltkalvių cechus; 1698m. šaltkalviai ir kalviai vėl sudarė bendrą cechą). Dailusis amatas, įpaveldinimas galimas per veikiančią dirbtuvę Vilniuje.
1542?	Batsiuvio (1595m. ceche minimas kurpalininkas). Vietos nustatymo ir paminklinės lentos pakabinimas.
1552	Odmnio Dailusis amatas, įpaveldinimas galimas per veikiančią dirbtuvę Vilniuje. Salyklininko (1694m. įkūrė bendrą cechą su kitos atmainos salyklininkais) Vilniaus alaus daryklos šį cechą galėtų įpaveldinti per senąsias alaus darymo technologijas, įvairių su alum susijusių dirbinių, atspindinčių to meto formas ir medžiagas eksponavimą ir pardavimą. Chirurgo (1584m. suvienyti su barzdaskučiais; 1682m. įkurtas atskiras chirurgo-medikų cechus). Vietos nustatymo ir paminklinės lentos galimybė.
1562	Balniaus, šikšniaus, diržininko, staliaus ¹²⁹ (1578m. atsiskyrė staliai). Vietos nustatymo ir paminklinės lentos galimybė. Diržininkai galėtų būti priskirti prie odminių (odininkų).
1578	Audėjo (1654m. įsitraukė velvetininkai). Dailusis amatas. Įpaveldinimas galimas per veikiančią dirbtuvę Vilniuje. Vilniuje nėra tęsiama senoji gobeleno audimo tradicija, turėtų būti suteikiamos galimybės norintiems išmokti šio amato.
1579	Staliaus ir apsodininko (1616m. įsitraukė raižytojai; 1664m. įsitraukė medžio tekintojai ir vargonų meistrai). Raižytojus galima būtų prijungti prie meistrų dirbančių su medžiu. Staliaus amatą susiečiau su kryždirbyste, kartu jungtusi Vilniaus miesto su etnografinė tradicijomis. Įpaveldinimas galimas per veikiančią dirbtuvę Vilniuje. Dumplininko . Vietos nustatymo ir paminklinės lentos galimybė.
1582	Kepurininko, sermėgininko, kelnų siuvėjo (1636m. įsitraukė dar vienos

¹²⁹ Stalius – (2) meistras, dirbantis baldus: *S. dirba stalus, spintas, kėdes*. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 1993, p. 730.

	atmainos kepurininkai; 1697m. įkūrė bendrą cechą su įv. atmainų kepurininkais, kojinių mezgėjais, gelumbininkais, aksomininkais, audinių dažytojais, milo velėjais ir kailiadirbiais). Galimybė prijungti prie veikiančių Vilniuje siuvimo ateljė, nors įpaveldinimas galimas ir per atskirai Vilniuje veikiančią dirbtuvę.
1595	Varinių, žalvarinių katilių, varpų, ginklų liejiko. Labai įdomūs ir verti įpaveldinimo amatai, ne tik identifikuojant vietą. Mūrininko. Statybinės įmonės galėtų užsiimti šio amato įpaveldinimu, įsitraukiant į Vilniaus miesto kultūrinio turizmo plėtojimo procesus. Dailidės ¹³⁰ . Jungti kartu su meistras dirbančiais su medžiu. Statybinės įmonės taip pat galėtų užsiimti šio amato įpaveldinimu.
1596	Mėsininko Mėsinių gatvė įpaveldina Mėsininkų cechą.
1603	Ginklininko (šaunamųjų ginklų, pvz.: muškietų, patrankų). Šis amatas turėtų būti identifiukuotas, nes amato tradicija Vilniuje yra išnykusi. Toks amatas galėtų egzistuoti, jei būtų juridinis aiškumas, ir dirbtų kompetentingas meistras. Veikianti ginklininko atvira dirbtuvė būtų Vilniaus miesto puošmena.
1611	Alavo liejiko. Šis amatas turėtų būti identifiukuotas, nes išnykusi šio amato tradicija Vilniuje. Įpaveldinimas galimas per veikiančią Vilniuje dirbtuvę.
1614	Raudonojo ir juodojo odminio (1664m. įsitraukė dar vienos rūšies odminiai). Jungti į vieną odininkų dirbtuvę. Įpaveldinimas galimas per veikiančią Vilniuje dirbtuvę.
1630?	Druskio. Vietos nustatymo ir paminklinės lentos galimybė.
1631?	Baltušniko (1680m. įsitraukė pirštininkai ir zomšininkai). Jungti į vieną odininkų dirbtuvę. Įpaveldinimas galimas per veikiančią Vilniuje dirbtuvę.
1634	Puodžiaus Dailusis amatas. Įpaveldinimas galimas per veikiančią dirbtuvę Vilniuje.
1635	Zomšininkai (1680m. įkūrė vieną cechą su baltušnikais). Jungti į vieną odininkų dirbtuvę.
1663?	Pozumentininko ¹³¹ (1650m. cechui priklausė ir siuvinėtojai, sagininkai). Galimybė prijungti prie veikiančių Vilniuje siuvimo ateljė.

¹³⁰ Dailidė v. (2) medinių namų statytojas; baldų, padargų dirbėjas. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas...p. 105.

1663	Adatininko, skardininko, Stikliaus, Šaltkalvio (į cechą įėjo ir spynininkai, ginklininkai (šaunamųjų ginklų), laikrodininkai, žąsliai, pentininkai ir skriestuvininkai; nuo 1698m. vėl viename ceche su kalviai). Paminklinės lentos galimybė. Taip pat įpaveldinimas galimas per veikiančią Vilniuje dirbtuvę.
1664	Kubiliaus, Žvejo, Knygrišio, dėžutininko. Įpaveldinimas galimas per veikiančią dirbtuvę Vilniuje. Vilniuje, Universiteto gatvėje yra įsikūrusi Knygrišių gildija, kuri dalinai tęsia senojo amato ir pavadinimo tradiciją.
1666	Tymininko ¹³² Amato įpaveldinimas per numatomą atstatyti Tymo kvartalą.
1667	Kailiadirbio (nuo 1697m. viename ceche su kepurininkais). Kailių salonas “Nijolė” ar UAB “Vilniaus kailiai” galėtų šį amatą įpaveldinti per Vilniaus miesto kultūrinio turizmo plėtojimo procesus.
1672	Duonkepio. Įpaveldinimas galimas per Vilniuje veikiančias kepyklėlės, kepančias vietoje ir demonstruojančios senas kepimo tradicijas.
1674	Račiaus (vežimų dirbėjo). Vietos nustatymo ir paminklinės lentos galimybė.
1684	Kepurininko (vengriškų kepurų – “magierų”, kojinių mezgėjų, gelumbininkų; nuo 1697m. viename ceche su kitų atmainų kepurininkais). Įpaveldinimas galimas per veikiančią dirbtuvę Vilniuje, prijungiant prie siuvimo ateljė, arba įkuriant atskirą kepurininko, sermėgininko, kelnų siuvėjo atvirą dirbtuvę.

¹³¹ Pozumentas (2) (vok. Posament) – sidabru arba auksu atausta šilkinė ar vilnonė juostelė minkštų baldų ir drabužių antsiuvas. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinis žodžių žodynas. – Vilnius, 2002, p. 846.

¹³² Tymas (3) išdirbta ožio oda: ~ o *balnas*. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas..., p. 845.

Išvados

XX amžiaus pradžioje lietuviams amatai buvo aktualu, kaip tautinio identiteto išraiška. Vyravo kaimo kultūros elementai, kurie turėjo atsispindėti nacionalinėje lietuvių pramonėje. Amatininku tapo lietuvis, kuris gamina tautinį, etninių bruožų turintį produktą.

Vilniuje, 1920 – 1939 metais, lenkų okupacijos laikotarpiu amatininkas pratęsė miestietišką amato tradiciją. Jis cechinės struktūros narys turinti socialinį statusą ir nepriklausomą, dažniausiai nulemiamą nuo rinkos, dirbinių kūrybos ir gamybos laisvę. Vilniaus miesto amatai lenkų okupacijos laikotarpiu išlaiko kosmopolitiškumą ir daugiakultūriškumą, būdingą seniesiems Vilniaus amatams.

Sovietinė sistema perėmė nepriklausomos Lietuvos laikotarpio požiūrį į amatai, kaip į kaimo kultūros tradiciją, tačiau dėmesį skyrė ne tautiškumo, o liaudiškumo propagavimui. Lietuvos TSR liaudies meno draugija įkūrė savotišką “liaudies meistrų” cechą, valdomą struktūrą, kurioje amatas tapo “kūryba”, o amatininkas - “liaudies meistras”. Liaudies menas sovietinėje sistemoje tapo parodiniu, ekspoziciniu ir reprezentaciniu reiškiniu.

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu atsiradusi rinkos ekonomika nulėmė, kad etnografiniai amato bruožai palaiptai prarandami, o juos keičia kosmopolitinis, ryškus produktas. Išnyko kolektyvinis, aprobuotas produktas. Jį pakeitė individualūs dirbiniai.

Šiandieninė rinka nulemia amatininkų skaičių ir sunku būtų kalbėti apie amatininkų cechų, jungiančių panašios specializacijos didelį skaičių dirbtuvių, atsiradimą.

Vertinant LTS, kaip sovietiniais laikais įkurtą amatininkų - tautodailininkų “cechą”, pastebima, kad jo reikšmė nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu nuolat mažėjo ir šiuo metu yra neaiškus jos likimas, dėl priimto LR meno kūrejo ir meno kūrėjų organizacijos įstatymo.

Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių programa nepilnai įpaveldina senuosius Vilniaus amatus. Būtinai istorinio pagrindimo vertinimo kriterijus, kurių parengtų kompetentingų mokslinių įstaigų darbuotojai ir reglamentuotas, Lietuvos respublikos įstatymu, amatininko statusas, atskiriantis amatininką nuo verslininko, užsiimančio amato ir prekybos organizavimu.

Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių programoje turėtų būti numatyta išnykusių amatų atkūrimo galimybė, suteikiant sąlygas norintiems išmokti išnykusių amatų technologijų.

Paveldinant amato senąsias technologijas, amatininkų dirbtuvės galėtų būti jungiamos su restauravimo centrais, ne tik dėl galimybės gauti užsakymus ir tokiu būdu išsilaikyti, bet ir dėl istorinio pagrįstumo.

Prisitaikant prie dabarties realijų, įpaveldinant Vilniaus miesto senuosius amatus, turėtų būti paveldinami ir etnografiniai amatai. Taip pat turėtų būti atkuriamos istoriškai buvusios mugės.

Vilniaus mieste gali atsirasti atskiros amatininkų dirbtuvės, kurios savo veikla nebūtinai turi atitikti senuosius arba etnografinius Vilniaus amatus, tačiau šioms dirbtuvėms steigti turėtų būti atskira programa.

Priedai

1 pav.

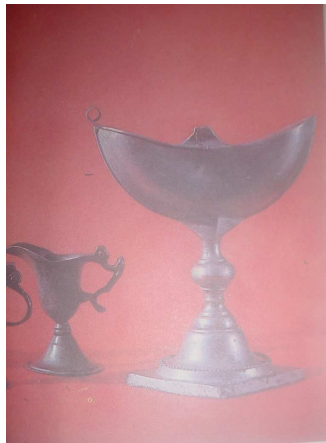
Agniaus Urbanavičiaus lentelė, pagal J. Morzy. *Geneza i rozwój cechów wileńskich do końca XVII w.* // Historia: Zeszyty naukowe universitetu im. A. Mickiewicza. - 1959.

1495	Auksakalio, Siuvėjo.
1509	Barzdaskučio (šis cechas 1584 m. prijungtas prie chirurgų).
1516	Kalvio, katiliaus, šaltkalvio (1569 m. cechą papildė ginklakaliai ir dumplininkai; 1579 m. atsiskyrė dumplininkai, ištraukė peilininkai; 1601m. cechui jau priklausė laikrodininkai ir pentininkai; 1663 m. įsikūrė atskiras šaltkalvių cechas; 1698 m. (1522) šaltkalviai ir kalviai vėl sudarė bendrą cechą).
1542	Batsiuvio (1595 m. ceche minimas kurlalininkas).
1552	Odminio, Salyklininko (1694 m. įkūrė bendrą cechą su kitos atmainos salyklininkais), Chirurgo (1584 m. suvienyti su barzdaskučiais; 1682 m. įkurtas atskiras chirurgų-medikų cechas).
1562	Balniaus, šikšniaus, diržininko, staliaus (1578 m. atsiskyrė staliai).
1578	Audėjo (1654 m. ištraukė velvetininkai).
1579	Staliaus ir apsodininko (1616 m. ištraukė raižytojai; 1664 m. ištraukė medžio tekintojai ir vargonų meistras). Dumplininko.
1582	Kepurininko, sermėgininko, kelnų siuvėjo (1636 m. ištraukė dar vienos atmainos kepurininkai; 1697 m. įkūrė bendrą cechą su įv. atmainų kepurininkais, kojinių mezgėjais, gelumbininkais, aksomininkais, audinių dažytojais, milo velėjais ir kailiadirbiais).
1595	Varinių, žalvarinių katilių, varpų, ginklų liejiko. Mūrininko, dailidės.
1596	Mėsininko.
1603	Ginklininko (šaunamųjų ginklų, pvz.: muškietų, patrankų).
1611	Alavo liejiko.
1614	Raudonojo ir juodojo odminio (1664m. ištraukė dar vienos rūšies odminiai).
1630?	Druskio.
1631?	Baltušniko (1680m. ištraukė pirštininkai ir zomšininkai).
1634	Puodžiaus.
1635	Žvakininko.

1635	Zomšininkai (1680m. įkūrė vieną cechą su baltušnikais).
1663?	Pozumentininko (1650m. cechui priklausė ir siuvinėtojai, sagininkai).
1663	Adatininko, skardininko. Stikliaus. Šaltkalvio (į cechą įėjo ir spynininkai, ginklininkai (šaunamųjų ginklų), laikrodininkai, žąsliai, pentininkai ir skriestuvininkai; nuo 1698m. vėl viename ceche su kalviai).
1664	Kubiliaus. Žvejo. Knygrišio, dėžutininko.
1666	Tymininko
1667	Kailiadirbio (nuo 1697m. viename ceche su kepurininkais).
1672	Duonkepio
1674	Račiaus (vežimų dirbėjo).
1684	Kepurininko (vengriškų kepurių – “magierų”, kojinių mezgėjų, gelumbininkų; nuo 1697m. viename ceche su kitų atmainų kepurininkais).

2 pav.

Vilniaus auksakalių darbai. Kielikas, bokalas. XVII a. vidurys, paausuotas sidabras.

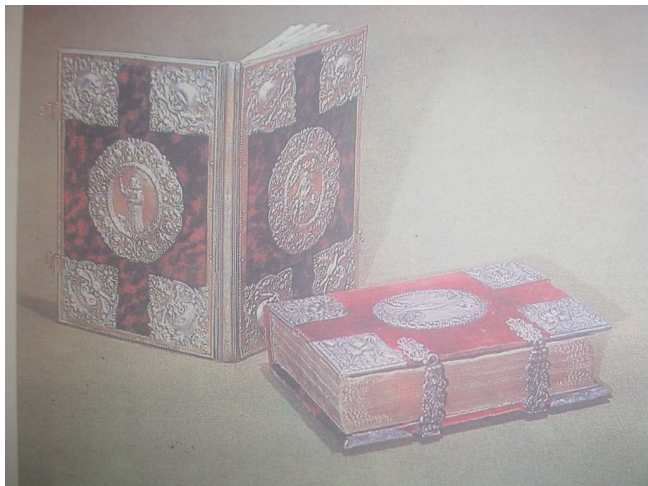
XVIII a. Vilniaus alavo liejimų darbai. Ampulė ir smilkalinė. Alavas.

XVII a Vilniaus kalvių ir šaltkalvių darbai. Geležimi apkaustytos skrynelės.

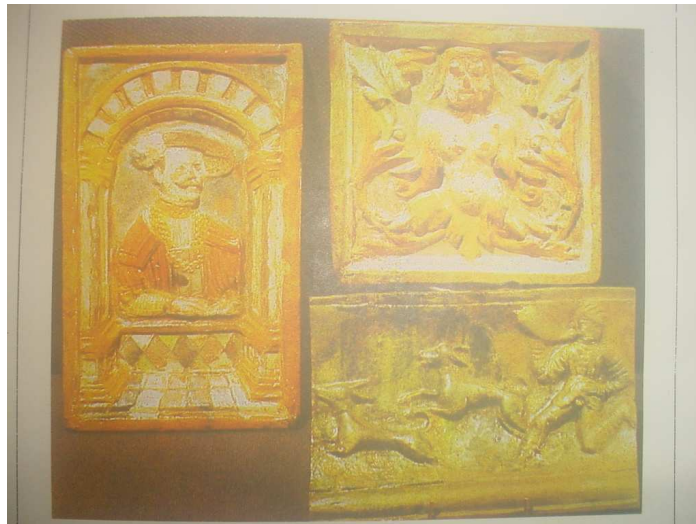
Vilniaus vario kalėju, katilių dirbinys. Būgnas. XVIII a.

Vilniaus knygrišių darbai. Įrištos knygos, kaustytos sidabru. XVII a.

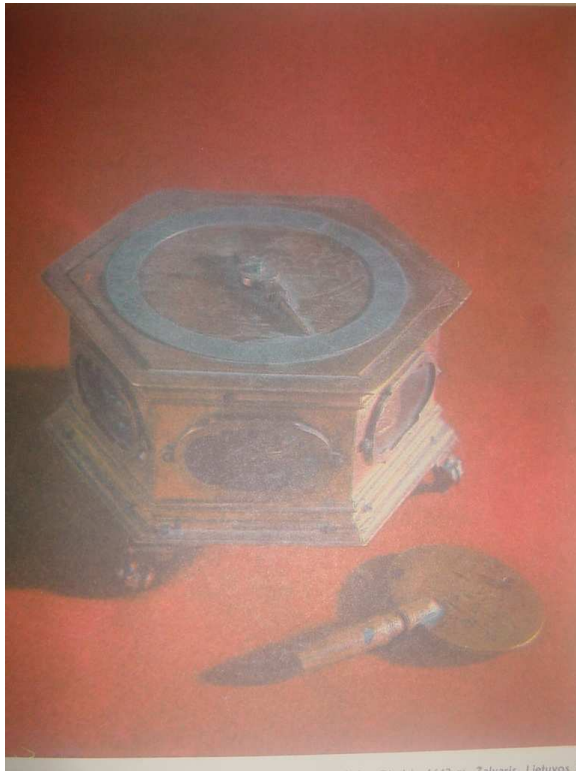
Siuvėjai. Arnotas, XVIII a. Siuvinimas, siuvinėjimas, pinikai. Sidabro gijos, šilkas.

XIV – XVII a. kokliai, rasti Vilniaus pilies teritorijoje.

Vilniaus pozumentininkai. Aukso ir sidabro gijos, XVIII a.

Stalinis laikrodis, padarytas Vilniaus laikrodininko Jokūbo Gerkės 1642 m. Žalvaris.

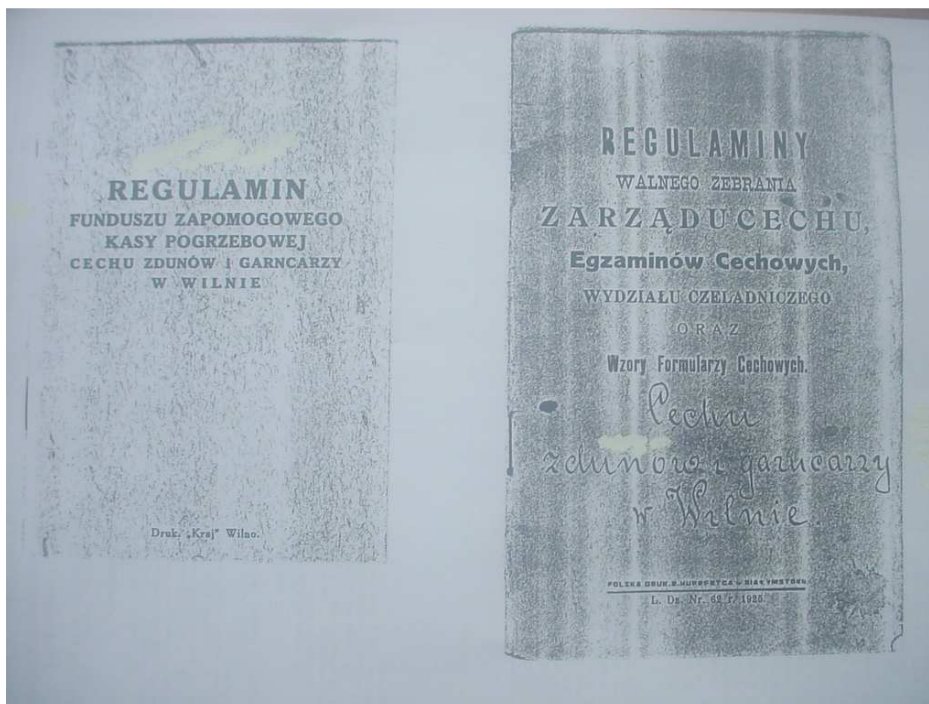

Vilniaus audėjų darbas. Šilku siuvinėta drobė XVIII a.

3 pav. 1927 metų birželio 12 dienos Vilniaus krosnių ir puodžių cecho atgaivinimo ir vėliavos pašventinimo aktas. Lietuvos nacionalinio muziejaus fondas.

4 pav. Lietuvos nacionalinio muziejaus fonduose saugomos krosnių ir puodžių cecho pašalpų fondo cecho nario laidotuvėms taisyklės ir krosnių ir puodžių cecho statutas.

5 pav. Vilniaus miesto krikščioniški cechai 1933 metais, pagal *Sprawozdanie izby rzemieślniczej w Wilnie za 1933 r.* – Wilno, 1934.

1.	Skerdikų ir rūkytos mėsos cechas	Vokiečių g. 25	58 nariai
2.	Kirpėjo, skutėjo ir perukininko cechas	Pilies g. 24	20 narių
3.	Mūrininkų, dažytojų, lipdytojo, dailidės ir akmenskaldžio cechas	Ukmergės g. 3 - 21	46 nariai
4.	Kepėjų cechas	Lukiškių a. 24	35 nariai
5.	Kulinarų cechas	Gedimino pr. 22	31 nariai
6.	Siuvėjų cechas	Pilies g. 12	53 nariai
7.	Krosnių ir puodžių cechas	Bokšto g. 2	65 nariai
8.	Šaltkalvio cechas	Jogailos g. 11	26 nariai
9.	Kalvio, šikšniaus (balniaus), račiaus, ir lakuotojo cechas	Gedimino pr. 24	42 nariai
10.	Juvelyro, graverio, bronzininko ir laikrodininko cechas	Pilies g. 10	34 nariai
11.	Kubiliaus ir apmušėjo cechas	Liejyklos g. 8	50 narių
12.	Fotografo cechas	T. Vrublevskio g.	11 narių
13.	Batsiuvių ir aulininkų cechas	Pilies g. 17	27 nariai
14.	Skardininkų ir katilių cechas	L. Stuokos Gucevičiaus g. 2	9 nariai

Vilniaus miesto žydų cechai 1933 metais, pagal *Sprawozdanie izby rzemieślniczej w Wilnie za 1933 r.* – Wilno, 1934.

1.	Fotografo cechas	Rudininkų g.11	22 nariai
2.	Kailidirbių, kepurininkų ir skrybėlininkų cechas	Rudininkų g.11	80 nariai
3.	Kirpėjų cechas	Rudininkų g.11	90 nariai
4.	Skerdikų ir rūkytos mėsos cechas	Rudininkų g.11	105 nariai
5.	Metalo cechas	Rudininkų g.11	160 nariai
6.	Kepėjo cechas	Rudininkų g.11	117 nariai
7.	Laikrodininkų, juvelyrų, graverių, auksuotojų, bronzininkų, paauksuotojų ir optikos cechas	Rudininkų g.11	80 nariai
8.	Siuvėjų cechas	Rudininkų g.11	365 nariai
9.	Odos grupė cechas	Rudininkų g.11	177 nariai
10.	Senųjų dirbinių cechas	Rudininkų g.11	75 nariai
11.	Kambarių ir iškabų dažytojo ir lakuotojo cechas	Žydų g. 66	33 nariai

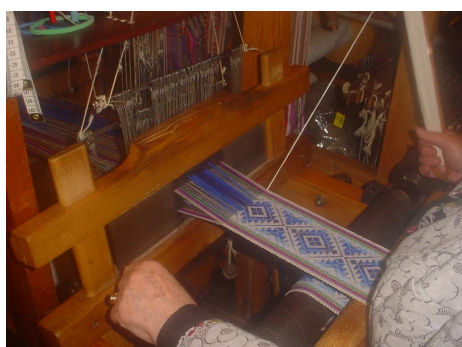
6 pav. Krosnių ir puodžių cecho vyresniųjų 1927 metais pasirašytas Stepono Garnevičiaus ir siuvėjų cecho vyresniųjų 1925 metais pasirašytas Prano Valterio diplomai (dešinėje). Lietuvos nacionalinio muziejaus fondas.

7 pav. Kalvio Kęsto Juzėno dirbtuvė Pranciškonų g. 6 kieme.

8 pav. Tautodailininkių A. Mickuvienės ir M. Kriukelienės juostų ir tautinių drabužių audimo dirbtuvė, Žydų g. 2.

9 pav. Tautodailininko J. Bugailišio atvira dirbtuvė, Aušros vartų g. 17 – 10.

10 pav. Juodosios keramikos centras, Užupyje, Paupio g. 5

11 pav. Atvira keramikos dirbtuvė – galerija “Amatų gildija”, Pranciškonų g. 6.

12 pav.

Dabartinės atviros dirbtuvės Vilniaus mieste, pagal *Dailių amatų, etnografinių verslų ir mugių* programa. – Vilnius, 2005.

1.	Auksakalių gildija-galerija “Meno niša”	J. Basanavičiaus g. 1/13
2.	Studija -galerija “Delmonas”	J. Basanavičiaus g. 16/5
3.	Karpinių salonas	J. Basanavičiaus g. 29
4.	Galerija “Vitražo manufaktūra”	Stiklių g. 6 - 8
5.	UAB “Sauluva” salonas	Totorių g. 20
6.	UAB “Sauluva” salonas	Pilies g. 36
7.	Kalvystės amatų galerija- muziejus- parduotuvė.	Užupio g. 26
8.	Galerija “Godas”	Naugarduko g. 20
9.	Baltijos gintaro meno muziejus	Šv. Mykolo g. 12
10.	Vilniaus puodžių cechas	Užupio g. 9/2
11.	Studija - galerija “Darijaus papuošalai	Dominikonų g. 7/20
12.	Lietuviškos kulinarijos muziejus UAB “DAUPRĖ”	Totorių g. 20
13.	Tekstilės galerija “Aukso avis”	Savičiaus g. 8

13 pav. Užupio kalvystės muziejus – galerija, Užupio g. 26.

14 pav. Vilniaus puodžių cecho įsikūrimo vieta, Užupio g. 9/2.

15 pav. Galerija "Vitražo manufaktūra", Stiklių g. 6 – 8.

Vitražisto darbo vieta

16 pav. UAB "Sauluva", Pilies g. 36.

17 pav. Baltijos gintaro meno centras, Šv. Mykolo g. 12.

18 pav. Auksakalių gildija. Galerija "Meno niša", J. Basanavičiaus g. 1/13.

Ekskursijos dalyviams demonstruojamas emalio degimo procesas.

19 pav. Studija – galerija D'arijaus papuošalai, Dominikonų g. 7/20

Ekskursijos dalyviai supažindinami su juvelyrinių dirbinių ekspozicija.

20 pav. Studija – galerija “Delmonas”, J. Basanavičius g. 16/5

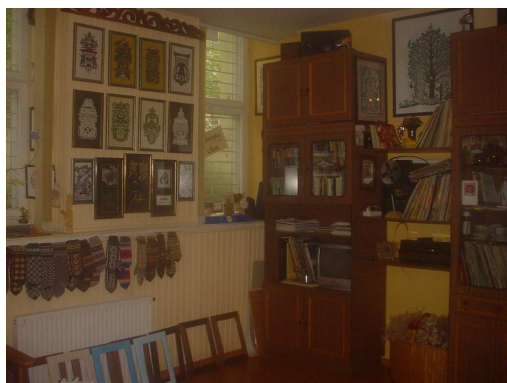
21 pav. Tekstilės galerija “Aukso avis”, Savičiaus g. 8.

22 pav. Galerija “Godas” jau neveikia. Naugarduko g. 20.

23 pav. Karpinių salonas, J. Basanavičiaus g. 29.

24 pav. Lietuviškos kulinarijos muziejus "Dauprė" turėtų įsikurti Totorių g. 20.

25 pav.

Amatininkų cechų lokacinės vietos Vilniaus mieste, pagal VAA, F. 5 – 5223.

1.	Aludarių cecho namas	Kėdainių g. be Nr. Tiškevičių rūmų Trakų g. 1 pietinio korpuso galas (1620 – 1748 m.) Vokiečių g. 4 (1748 – 1788 m.)
2.	Auksakalių cecho namas	Gaono g. 6 (1652 – XVIII a. vid.)
3.	Baltų odų išdirbėjų (Baltušnikų) cecho namas	Kėdainių g. (Pylimo g. 30) (1620 – 1716 m.)
4.	Batsiuvių cecho namas	Bokšto g. 3 (1588 – XIX a. vid.)
5.	Mėsininkų cecho namas	Vokiečių g. 6 (1629 – 1893 m.)
6.	Odminių cecho namas	Trakų g. 2 (1579 – 1727 – 1755 m.)
7.	Siuvėjų cecho namas	Pilies g. 34 (1530 – 1743 m.) Bokšto g. 1 (XVII a. vid. – 1923 m.)
8.	Kailininkų cecho namas	Biržų g. 6 (XVII a. vid. – XVIII a. vid.)

Santrauka

Magistriniame darbe trumpai apžvelgta amatų raida Vilniuje iki XIX amžiaus pabaigos, nagrinėtas amatininko statuso ir sąvokos kitimas Vilniuje lenkmečiu, sovietmečiu ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpiais. Magistrinio darbo tikslas - amatų įpaveldinimo Vilniuje galimybių studija.

XX amžiaus pradžioje lietuviams amatai buvo aktualu, kaip tautinio identiteto išraiška. Vyravo kaimo kultūros elementai, kurie turėjo atsispindėti nacionalinėje lietuvių pramonėje. Amatininku tapo lietuvis, kuris gamina tautinį, etninių bruožų turintį produktą.

Vilniuje, 1920 – 1939 metais, lenkų okupacijos laikotarpiu amatininkas pratęsė miestietišką amato tradiciją. Vilniaus miesto amatai išlaiko kosmopolitiškumą ir daugiakultūriškumą, būdingą seniesiems Vilniaus amatams.

Sovietinė sistema perėmė nepriklausomos Lietuvos laikotarpio požiūrį į amatą, kaip į kaimo kultūros tradiciją, tačiau dėmesį skyrė ne tautiškumo, o liaudiškumo propagavimui. Liaudies menas tapo parodiniu, ekspoziciniu ir reprezentaciniu reiškiniu.

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu atsiradusi rinkos ekonomika nulėmė, kad etnografiniai amato bruožai palaiapsniui prarandami, o juos keičia kosmopolitinis, ryškus ir individualus produktas.

Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių programa nepilnai įpaveldina senuosius Vilniaus amatus. Būtinai istorinio pagrindimo vertinimo kriterijus, kurį parengtų kompetentingų mokslinių įstaigų darbuotojai ir reglamentuotas, Lietuvos respublikos įstatymu, amatininko statusas, atskiriantis amatininką nuo verslininko, užsiimančio amato ir prekybos organizavimu.

Paveldinant amato senąsias technologijas, amatininkų dirbtuvės galėtų būti jungiamos su restauravimo centrais, ne tik dėl galimybės gauti užsakymus ir tokiu būdu išsilaikyti, bet ir dėl istorinio pagrįstumo.

Prisitaikant prie dabarties realijų, įpaveldinant Vilniaus miesto senuosius amatus, turėtų būti paveldinami ir etnografiniai amatai. Taip pat turėtų būti atkuriamos istoriškai buvusios mugės.

Summary

This master's work overlooks and analyses the development of handicrafts in Vilnius city till the end of the 19th century, craftsmen's position and concept during the times of Polish and Soviet influence and independency period. Aim of the work – the study of the inheritance possibilities of handicrafts in Vilnius.

At the beginning of 20th century crafts were relevant to Lithuanians as it was the term of the national identity. The prevailing elements should have been from the country culture, as it reflected in national Lithuanian industries. Men who were considered as a craftsmen were Lithuanian, who produced products having ethnical features.

During the period of polish occupation (year 1920 – 1939) craftsmen were the only ones who extended the urban craft traditions. The crafts of Vilnius still have its cosmopolitanism and are multicultural, what is very characteristic to the old Vilnius crafts.

Soviet system intercepted the Lithuanian attitudes to the handicraft, as to the tradition of country culture, but the attention was paid not to the national features, but to the folk. The folk-art became parody, expositional and representative thing.

During the period of independency, economics determined, that ethnographical features of craft are shifting, they are being replaced by cosmopolite, individual and vivid products.

The program of fairs, smart crafts and ethnographical business do not reflect the old crafts of Vilnius properly enough. It is necessary to base and evaluate it historically. The difference between a craftsman and a businessman must be drawn.

In order to inherit the old technologies the craftsmen workshops could be joined with restoration centers, not only because of the possibility to get orders, but also for the sake of historical validity.

Accommodating to the present time realias and inheriting the old crafts of Vilnius city it is necessary to inherit the ethnographical crafts, and renew the fairs, which historically existed.

Šaltiniai

1. Dubiński P. Zbiór praw y przywilejów miastu stołecznemu W.X.L. Wilnowi nadanych. - Wilno, 1788.
2. Lietuvos centrinis valstybinis archyvas, F. 762, A. 1, B. 10, 14, 16, 25. F. R - 117, A. 1, B. 45, 54, 100, 225, 427, F. R – 857, A1, B. 27.
3. Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F. 499, A. 1, B. 200, 227. F. 499, B. 541.
4. Lietuvos nacionalinio muziejaus fondas, Arsenalo g. 1.
5. Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrijos archyvas, Vytenio g. 13.
6. Łowmiański H. *Akty cechów wileńskich*. – Wilno, 1939, t.1, Nr. 1.
7. Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros archyvas, Stiklių g. 4.
8. Valstybinis apskrities archyvas, F. 1005, A.1, B. 1, F. 1078, A. 1, B. 37, F. 2177, A. 1, B. 1, 22, F. 5 – 5223.

Literatūra

1. Adomonis T. *Dailės gyvenimo organizavimas Tarybų Lietuvoje 1918 – 1919 m.* // Iš Lietuvos kultūros istorijos. – 1961, III t.
1. *Aštuntoji lietuvių dailės paroda* // Vairas. – 1914, Nr. 2, p. 20.
2. Baublienė M. *Muziejaus ligoninėje* // Literatūra ir menas. – Vilnius, 1971, p. 6.
3. Čaplinskas R. A. *Vilniaus gatvės. Istorija, vardynai, žemėlapiai*. – Vilnius, 2000.
4. Čaplinskas R. A. *Vilniaus gatvių istorija, Valdovų kelias, I knyga, Rudininkų gatvė*. - Vilnius, 2001, p. 189 – 216.
5. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 1993.
6. *Dailių amatų, etnografinių verslų ir mugių programa*. – Vilnius, 2005, p. 4 - 35.
7. *Dėl liaudies meno verslų* // Tiesa. – 1975, p. 26.
8. *Dėl liaudies meno verslų tolesnio plėtojimo* // Ideologinio darbo klausimai. Dokumentų rinkinys (1972 – 1975 m.). – Vilnius, 1975, p. 148 – 152.

9. *Dėl priemonių idėjiniam meniniam suvenyrų lygiui toliau kelti // Ideologinio darbo klausimai. Dokumentų rinkinys (1972 – 1975).* – Vilnius, 1975, p. 111 – 114.
10. *Didžioji Vilniaus paroda // Šaltinis.* – Seinai, 1913, Nr. 44, 46, 48.
11. Drėmaitė G. *Privalome apsaugoti paminklus // Muziejai ir paminklai.* – Vilnius, 1970, p. 115 – 119.
12. Glemža R. J. *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas.* – Vilnius, 2002, p. 26 – 27.
13. Jankevičiūtė G. *Meno ir amatų sąjūdžio aidai XX a. pradžios lietuvių dailininkų kūryboje bei veikloje. // Dailės istorijos studijos.* – Vilnius, 2004, Nr. 1, p. 113 - 122.
14. Jaroševičius A. *Tautos dailusis menas // Vairas.* - 1914, Nr. 10, p. 1 – 4.
15. Jurginis J., Merkys V., Tautavičius A. *Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos.* - Vilnius, 1968, p. 91 – 95, 180 – 181.
16. Kairaitis V. *Aktualieji Vilniaus prekybos ir pramonės reikalai // Tautos ūkis.* – 1940, Nr. 6, p. 105.
17. Klimka L. *Vilniaus amatų cechų istoriografija.* – nepublikuota, Etninės kultūros globos taryba, Žygimantų g. 1/ T. Vrublevskio g. 8.
18. Kultūros barai, 1991, Nr. 1, p. 78, Nr. 2, p. 77 – 78, Nr. 3, p. 67 – 69, Nr. 4, p. 72 – 73, Nr. 5, p. 59, Nr. 6, p. 77 – 78, Nr. 7, p. 75 - 76, Nr. 8, p. 76 – 78, Nr. 9, p. 73 – 75, Nr. 10, p. 75 - 77, Nr. 11, p. 77 –78, Nr. 12, p. 60 - 62.
19. Laučkaitė L. *Vilniaus dailė XX amžiaus pradžioje.* - Vilnius, 2002, p. 65, 112 – 115, 121 – 125.
20. Lietuvos TSR dailės institutas. – Vilnius, 1981.
21. Lietuvos TSR liaudies meno draugijos įstatai. – Vilnius, 1983, p. 3 – 15.
22. Lukšienė J., Senvaitienė J. *Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno muziejinių vertybių restauravimo centro įnašas į kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugą Lietuvoje // Kultūros paminklai.* – Vilnius, 2000, Nr. 7.
23. Marcinkus F. *Liaudies meno draugija,* - Vilnius, 1989, p. 5 - 126.
24. Morzy J. *Geneza i rozwój cechów wileńskich do końca XVII w. // Historia: Zeszyty naukowe universitetu im. A. Mickiewicza.* - 1959, s. 3 – 93.
25. Mulevičiūtė J. *Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje // Kultūrologija.* – Vilnius, 2002, Nr. 9, p. 226 - 252.

26. *Naujos draugijos* // Vairas. – 1914, Nr. 3, p. 22, *Aštuntoji lietuvių dailės paroda* // Vairas. – 1914, Nr. 2, p. 20.
27. *Respublikos kultūros paminklų restauravimo tresto dailininkų – restauratorių kūrybos paroda 1978 m. sausio 5 – vasario 28 d.* – Vilnius, 1978.
28. Rimkus V. *Lietuvių liaudies menas. Paskaitų konspektas.* – Vilnius, 1982.
29. Rimkus V. *Šiuolaikinis lietuvių liaudies menas.* – Šiauliai, 1977.
30. Sruoga B. *Dailių amatų reikalas* // Lietuva. – 1927 lapkričio 8, 9.
31. Tradicinių amatų gaivinimas: problemos ir perspektyvos. – Kaunas, 2005.
32. Urbanavičius A. *Vilniaus amatai (XV – XIX a.).* – nepublikuota, Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra, Stiklių g. 4, p. 1 - 22.
33. Vaitkevičiūtė V. *Tarptautinis žodžių žodynas.* – Vilnius, 2002.
34. Valiuškevičiūtė A. *Kauno meno mokykla (1922 – 1940).* – Vilnius, 1997, p. 10.
35. Valiuškevičiūtė A. *Lietuvos dekoratyvinė tekstilė 1920 – 1940 m.* // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija, 1975, t. 1 (50), p. 117.
36. Vilniaus miesto istorijos dokumentai. – Vilnius, 2003, p. 659.
37. Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 2001, I t., II t.
38. <http://www.registrucentras.lt/jar/paieska/index.php?pav=Vilniaus+%22Dail%EB%22&for=&sta=&kod=&sav=&p=1>
39. www.lrs.lt
40. <http://www.ceramics.w3.lt/apie%20mus.htm>
41. http://www.ldm.lt/Muziejusir_padaliniai/RC_veikla.htm
42. <http://www.muziejai.lt/Restauratoriai/imones.htm>